

BARANYAI LÁSZLÓ

Hulló angyal

VÖRÖSMARTY MIHÁLY FIKTÍV LEVELEI

ELŐSZÓ

Hulló angyal című regényemben Vörösmarty Mihály életének jelentős állomásait jelenítem meg tizenhat, általam írt fiktív levélben. Bár a levélfolyamatot hitelesnek elfogadott tényekre alapozom, a levelek kreáltak, bennük a „hivatalos” életírás által elhallgatott – szégyenlett és ezért nem tárgyalt? – körülményekre keresem a választ.

Halálos betegségben szenvedett-e Vörösmarty, és mi volt a betegsége? Volt-e hatással, s ha igen, milyen hatással volt költészetére ez? Valóban a kettőjük közötti társadalmi különbség miatt nem teljesült be a szerelme Perczel Etelkával? Mi készítette arra Csajághy Laurát, hogy hosszas ellenkezés után végre rászánja magát a házassodásra? Mutatott-e pszichés tüneteket Vörösmartynak a nőekkel való viselkedése?

A költőnek valóban volt egy Klivényi Jakab nevű barátja, akivel éveken át levelezett. De a regény nemcsak az ő levélváltásukból idéz rövid részleteket, hanem másokkal való levezéséből és verseiből is. Mindazonáltal – nem árt ezt megismételni –

e tizenhat levél fikcionált, azaz a személyes, a költő élete-titkait kutató véleményemet tükrözi.

Bár kísérletet teszek rá, hogy írásomat Vörösmarty prózai szövegeinek stílusában tartsam, tisztában vagyok vele, hogy ez megoldhatatlan. Ezért megelégszem azzal, hogy nyelvhasználatommal az írásmódját (amely a maga korában kiemelkedően könnyed és kötöttségektől mentes volt) próbálom meg felidézni.

Bodmér, 2022 októberében

Baranyai László

Köszönet a kápolnásnyéki Kupi László úrnak, ki gazdag forrásanyagot bocsátott rendelkezésemre

Kedves barátom, Klivényi!

Börzsöny, 21. Apr. 1820.

Az után, hogy pár napja mindketten abszolváltuk grammatikai vizsgáinkat az egyetem bölcsészeti fakultásán, te a szokott módon visszautaztál a szemináriumba Pécsre, az én életem alakulásában viszont újabb sorsfordító esemény következett be. Mégpedig módfelett váratlan, sorsfordító esemény. Barátságunkra tekintettel kötelességemnek érzem, hogy beszámoljak róla, különösképpen, hogy azokat, akik miatt ezen esemény történt, te is jól ismered, sőt, kedveled is. A Perczel lurkókról van szó, Sándorról, Móriczról és Mikiről, kiknek nevelése rám vagon bízva. Mivel eddig is osztoztam a vígban s szomorúban veled, hazugsággal, vagy legalábbis a lényeg elhallgatásával érne fel, ha nem számolnék be a nagy horderejű eseményről: a tegnapi naptól kezdve legalább három esztendőn át a Bonyhád mellett Börzsönyben fogok élni. Itt, ahonnan most írom a leveletem, s ahonnan, ha kitekintek messze, látásom kietlen völgyek s ijesztő erdők között az ég végére jutva kivész.

Nem én döntöttem így.

Oda a nagyvárosi zaj és nyüzsgés, oda a jó barátok társasága, oda a szebbnél szebb hajadonok és delnők mosolya, bája, látványa! Városi emberből falusi – nem is falusi: tanyasi – levék. Menni kívánnék, menni, hová láb nem visz, s csak az elme segít. Pusztá magányosság bús fia – az vagyok én. Kit társaitól különítván félre szakasztott a gondviselés, s tolnai földre vetett. Oly multságaim, melyek elalvó kedvemet felébresztenék, nincsenek itt.

A Tekintetes úr, alighogy a vizsga után átballagtam a Perczel-házba, megkérdezte, vállalom-e, hogy a következő három évet a kis fickókkal, kiket már ugyancsak három éve oktatok és nevelek, vidéki rezidenciáján töltöm el. Ráadásul nem is a bonyhádi kúriájukban fogunk lakozni, hanem kint a szomszédos Börzsönypusztán, ahol szintén van egy birtokuk. Az a szándéka, hogy ne csak a leckét magolják be, hanem a gazdaság működését és irányítását is sajátítsák el, s tanuljanak szerénységet, emberséget hozzá. Utóbbiakban, mivel magabiztosságuk – hogy azt ne mondjam: önhittségük – nagyobb, mint tudásuk, rájuk is fér a pallérozódás. S miután igent mondtam, közölte, hogy készüljek, mert már másnap indulunk le Bonyhádra. A kérdése valójában utasítást jelentett. Hogyan is tehettem volna meg, hogy nem hosszabbítom meg nevelői állásomat gyermekei mellett? Közülük a középső, a tíz éves Móric úrfi a leginkább önfejtő, bár, bevallom, néhai engedetlensége ellenére ő áll legközelebb szívemhez. Sándor tekintetes úrnak van két idősebb fia is, István meg Imre, továbbá négy lánygyermek: velük, hála az Úrnak, semmi dolgom sincsen. Az olyan szegény, nincstelen ifjúemberek, mint amilyenek mi vagyunk, s akiknek egyelőre még saját mesterségünk sincsen, nemigen tehetnek mást, mint hogy elfogadnak egy efféle felkérést. Majd, miután végeztünk, és te kispap leszel, utána meg valamilyen jó zsíros

parókián plébános, én meg ügyvédbojtár, később meg közbizottsági ülnök, beszélhetünk önállóságról.

Perczel tekintetes úr megígérte, hogy a vizsgáim előtt szabaddá tesz, s ha konzultálnom kell valamelyik professzorommal az egyetemen, felutazhatok idejében. Veled ott találkozhatok megint, ha kedvünk tartja, megint kirúghatunk a hámból, sőt, az sem kizárt, hogy te jössz át ide, vagy én látogatlak meg Pécssett; Bonyhádtól a városod postakocsival alig fél nap járásra esik. Akár így, akár úgy történik majd, óhajtom és reménylem, hogy nem egy-két perces lesz csak találkozásunk, hanem kedvünk szerint áldozhatunk egy-két órát barátságunknak, mely nekem éppoly becses, mint ten-magadnak.

Három napos utazás után érkeztünk Sándor tekintetes úr bonyhádi birtokára. Az első szállást útközben Seregélyesen, Zichy báró palotájában vettük, a másodikat a Szécsényiek káprázatos doroghi kastélyában. A hatalmas épület üres volt ugyan, de számunkra előkészítették, befűtötték, a személyzet vacsoráról is gondoskodott. Van, aki évente legalább két alkalommal két megrakott, négylovas társzekérrel kel útra; tavasszal Pestről le, ősszel meg vissza, s akit útközben ily rezidencia vár – van, akinek egy kopottas táskába belefér az összes holmija: két váltás fehérenemű, pár könyv és bejegyzőfüzet, amelyben a gondolatait tudja rögzíteni.

Késő este jöttünk meg; kipakolás – éjfél felé volt már, mikor ágyba kerültem. Ma reggel meg Sztárai Elek bácsi kihozott ide Börzsönybe, megmutatta leendő lakhelyemet.

A fiúkkal egész úton nem lehetett bírni, hogy elszabadulva Pesttől, Börzsönyben újra lóra ülhetnek. Ez éltette őket, erről álmodoztak, ezt ragozták, Móric meg Miki lélekben és viselkedésben Patkó Bandit, a híres somogyi betyárt mintázta. Az elképzelhetetlen volt, hogyha a náluk két két-három évvel idősebb bátyjuk kilovagol, ők ne tartsanak vele. Már korareggel kijöttek, el is nyargaltak derekasan, mire kiértem, már nem voltak itt.

Azért, mitagadás, most, hogy e levelet írom neked, hatalmába kerít a magány érzete. Megürült keblemet terhes munkák sora riasztja, kedvemet ezek űzik és ölik. A kis legényekkel már a városban sem nagyon bírtam, de mi lesz itt, hol zabolátlan természetük szabadon megnyilvánulhat? Ha erejüket egymás elleni hadakozva fitogtatják? Megrendszabályozásuk ügyében édesatyjuk, Sándor tekintetes úr tanácsot adott, de mit ér az, különösen a zabolátlan szájú és fékezhetetlen indulatú Móriccal szemben, ha megvonom tőlük az ebédet? Semmit. Az pedig, holott ezt Sándor úr ugyancsak tanácsolja, hogy zárjam be őket egy kuckóba, eleve lehetetlen; kikacagnak és elszelelnek. Móricnak, ki hármójuk között a legtehetségesebb, hiába papolom, hogy indulatossága miatt előbb-utóbb elfordulnak tőle az emberek s élemedett korában szerencsétlen sorsú lesz, nem figyel énrám, s csak a maga feje után jár. Talán a másik kettővel jobban elbírok. Nem tehetek mást, mint hogy fohászokodom: légy segítóm, légy nyugasztóm, ó, magánynak istene!

Szerencsére a helyzet kedvezőbb annál, mint kezdetben gondoltam: az öregúr nemcsak másokra bízta gyermekei edukálását, hanem maga is tesz érte: asztalán ott

sorakoznak a Tudományos Gyűjtemény lapszámai, melyeket én is haszonnal forgathatok. Különös becsben tartja az a példányt, melyben Kazinczynak az orthológiáról és neológiáról írott, a nyelvújítási vitákat lezáró tanulmánya lelhető, s bár a maga írásmódja korántsem hiba nélkül való, gyermekeit segítségemmel a könnyed, kötöttségek nélküli fogalmazás felé terelgeti. Minő örömöm támadt, mikor kitárta könyvtárszobája ajtaját, s azt mondotta: Fiam, használd kedved szerint, azt a művet veszed le a polcra, amelyiket akarsz; akár átviheted magadhoz olvasásra, tanulmányozásra. S derekas könyvtára vagyon: katonai könyvein kívül gazdasági, természettudományi, jogi, földrajzi, történelmi s szépirodalmi tárgyú kiadványai is vannak. Ráadásul magyar szerzők: Baróti Szabó Dávid, Péczeli József és Dugonits András.

Ugyancsak Fortuna ajándéka, hogy a tekintetes asszony, ki örömtanúja fiai előmenetelének, pártol, tegezve szólít s ebédnél a legjobb falatokkal kápráztat.

A harmadik gyógyír pedig, mely nemcsak enyhíti egyedüllétem gyötrelmeit, hanem minden korábbi társalkodásnál magasabb szinten elégíti ki lelkem igényeit, nem más, mint hogy ti, akár Athos, Porthos és Aramis, vigyáztok rám, d'Artagnanra. Tenmagad, aztán Egyed, a szabadidejében Ovidiust fordító bonyhádi plébános, s harmadikként káplánja, Teslér, kikkel versben társalkodok majd. Az egyedüllet arra is alkalmat ad, hogy tanácsaitokat megfogadva befejezzem Salamon királyról kezdett drámámat, s összerakjam fejemben az Árpád korát felidéző eposz-tervemnek, a Zalán futásának a belsejét.

Ha Börzsönybe kerülésemet életem újabb, módfelett váratlan és sorsfordító eseményének titulálom, nem hallgathatom el, hogy korábban is akadtak sorsfordító események benne. Ha említést is tettem róla, bizonyára csak röviden Atyám ötvenhárom éves korában költözött át az égi világba. Halála törvénytörően, bár a szokottnál korábban bekövetkező esemény volt, mely, noha mind a nyolc testvérem él még, talán engem rendített meg a legmélyebben. Ma is sokszor előfordul, hogy magamban – ha mások nincsenek jelen, hangosan ki is mondom – tőle kérek tanácsot vagy magyarázom meg neki egy-egy cselekedetemet. De elmúltáról most, noha életemre rányomja a jegyét, egyelőre nem szándékozok többet mondani.

Hanem a Perczel családdal való találkozásom valóban sorsfordító volt – ráadásul szerencsésnek is mondható. Bár a szerencsés és szerencsétlen momentumok váltokozva követik és egyenlítik ki egymást az ember életében – nekem akkor éppen ez volt megírva. Ha ekkor nem, máskor következett volna be. Egy hordó bort szállítottam a martonvásári úton Nyékről Pest felé, melyet Atyám küldött unokaöccsének, Ferenc bácsikámnak, ki ott folytatott ügyvédi gyakorlatot. Én tizenhét esztendő voltam ekkor, a pesti piaristáknál befejezett gimnáziumi tanulmányaim után az egyetem bölcsészeti fakultására nyertem felvételt. A szekérnek, melyet hajtottam, egyik kereke berogyott, a tovább haladás lehetetlenné vált. Éppen ekkor tartott Pestre Bonyhádról a Perczel család a szokásos módon: négy-négy nehézsodrott lóval húzott két társzekérrel. Már jóval túlhaladtak rajtam, mikor váratlanul megálltak, az egyik kocsirol leugrott egy ifjú, kit csak később ismertem fel, s hozzám futott: a nálam két esztendővel ifjabb Perczel István, Sándor úr legidősebb gyermeke. Megismert, mert

mindketten a piaristák gimnáziumába jártunk. Ő kettővel alattam; a fiatalabb ismeri a feljebb járókat, de azok őket nemigen. Mindenképpen segíteni akart rajtam, s rábírta kocsisukat, Elek bátyát, hogy a pótalkatrészeik közül adjon, s szereljen fel nekem egy kereket. Míg ez megtörtént, a kocsiról úgyszintén leszállt Perczel Sándor tekintetes úr beszédbe elegyedett velem, s életem felől kérdezgetett. Beszámoltam neki, hogy rövidesen egyetemi hallgató leszek, s hogy tanulmányaim költségeit magántanítással fedezem; egy özvegyasszony fiának, Kapdebo Janinak vagyok magánoktatója. Sándor tekintetes úr félrehívta a fiát, nyilván tudakozódott rólam, aztán hozzám lépve váratlanul azt kérdezte, hogy volna-e kedvem az ő házához szegődni fiai mellé nevelőnek.

A gyermekek, köztük azok is, kikről szó volt, leugráltak a batárról, hogy élvezzék a nemvárt szabadságot, barátságosan mosolyogtak rám, de én nem rájuk figyeltem – már írtam: – ki az a bolond, aki ilyen ajánlatnak képes ellenállni?

Élj boldogan, gondolj barátodra, s küldj verset, de ne deákul írottat, mint legutóbb, hanem magyar nyelvűt. S ha majd tanárként oktatód kis tanítványodat, magyarul terjesszed tudományodat, terjedjen vele szépséges nyelvünk kellemé. Így a hon is gyarapul; te pedig fő karba jutandsz: neved fényleni fog Hunnia díszes egén.

Boldog elégedést kívánván, honfíúi barátsággal:

Vörösmarty Mihál

2

Klivényi barátom!

Börzsöny 27. April. 1820.

Megkaptad már korábbi levelemet, melyben életem váltópontjairól írtam? Ha megkaptad, kérlek, felejtsd, akár el is égetheted, vagy ha nem égeted, mert azért ennél értékesebbek egymáshoz intézett gondolataink, lelkünk finom és őszinte rezdülései, rakd a többihez, kössed át szalaggal s rejtsd el őket a ládád mélyére, hogy csak akkor kerüljenek elő, miután lelkünk üdvéért már a gyászmise is elmondatott. Ha viszont jelen levelem megkapása után ér hozzád, el se olvasd, mert életre ébredésem csak az ominózus levél megírása után kezdődött. Amikor megpillantottam Öt.

Azért kérem ezt, mert a korábbi leveleim egy feledhető élet tanúságtételei, melyek, miután tegnap délután elkezdődött az igazi életem, a múlt tavába süllyedtek. Megtörtént, miről talán már Édesanyám keble alatt kilenc hónapon át égi nyugalomban lebegve álmodoztam; igen, tegnap délután megláttam Öt.

Megjelent, s a tér megneemesült, felpezsdült jelenétől.

Klivényi komám, életem hányattatásainak, gondolataimnak, nemes és nemtelen vágyainak tanúja, te, csak remélheted, hogy egyszer olyan villámcsapásszerű, szinte a rémülettel egyenes gyönyörteli pillanatot, olyan magadra ébredéssel, megvilágosodással leszen, mint nekem, volt, mikor öt, a lovaglásból visszaérkezőt, megpillantottam.

A bátyjaival együtt, akiket reggel már kint várt, s akinek a jelenlétére, ha tudtam is róla, egyáltalán nem számítottam, ő is kilovagolt. A fiúk nővére, a tizenégy esztendőös tünemény, Etelka.

Nála lélekbe hatolóbb jelenséget én nemhogy életemben nem láttam, el sem tudtam képzelni.

Maga az Álom. A Tökéletesség. A Megtestesült Mindenség.

Akár egy férfi, leugrott a lováról, mert nehogy azt hidd, hogy hölgy módra, mindkét lábát egyazon oldalon tartva galoppozott be az udvarra, leugrott és... és észrevett engem. Alkony volt; ifjúsága legszebb bíborában állott testvérei körében; úgy tekintett szét búttan tekintetével. Olvadozni éreztem elfásult szívemet, s hálát adtam sor-somnak, hogy láthatom. A kantárt tartó vékony, mégis inas, erős kezet s a csuklót. A karokat! Nyakának hajlását, ahogy, miközben beszélt, oldalra ereszté a fejét, hogy megigazíthasson füle mögött egy tincset.

Én holmi apróságokkal foglalatostkodtam, hozzám lépett, hogylétemet tudakolva. Ő emlékezett rám, én órá nem. Hogyan is emlékezhettem volna, mikor először jártam Bonyhádön, kis, jelentéttelen csücske volt csak, kire oda sem figyeltem, most meg egyszeriben: hercegnő, Diána istennő. Hasonlíthatatlan szépségű sugár termete nem mutatott földi származásra. Akkor sem lepődtem volna meg, ha vadászkutya kíséri és íj van a kezében.

Miska! kiáltott örömmel, hát itt vagy? Nekem, gondolhatod, elakadt a lélegzetem. Odalépett hozzám, s kecses pukedlit csinált. Halottam, hogy jőni fogsz, s azt is, hogy maradsz, tette hozzá, aztán ezt is megfejelte: rajta leszek, hogy egy percet se unatkozz. Kijelentése ezüstként pergett ajkairól. Nem jött szó a számra, álltam csak ott, akár egy szélütött. Ilyen fogadtatás? Ettől az istennőtől?

Kérdezte, lovagolni szoktam-e. Régen volt az már, nyögtem ki ügyefogyottan. Nem akartam azt felelni, hogy a lovaglás sosem volt ínyemre való mulatság. Nem lehet azt elfelejteni, mondta erre, ha legközelebb kimegyek, jössz te is velem.

Hív és tegezve szólít, amiként kisgyermekkorában?

Félig hátat fordított, felemelte egyik lábát s megkért, hogy segítsek megszabadulni lábszárvédőjétől. Ez is milyen védelmezője lábának?! Lux colorata, finom, puha bőrből készítve. Aztán a másikat is. A sarkára lépve kibújt lovascipőjéből, lerázta a kapcáit, fáradt lábujjait tornáztatta.

Ó, Klivényi, ezek a lábak, ujjacskák! Mint megannyi pici élőlény, melyek sorban állva várják, hogy utasítást, kapjanak tőle. Vonaluk a lábfej sima futásába veszik bele, hogy végül a boka ívében oldódjon fel.

Ugye, barátom, nem számít bűnnek, ha éjszaka e lábacsokról álmodozom?

Neked is azt tanácsolom: cseréld gyászos köntösödöt vidámabb öltözékre; a klerikusi létet világi életre. Isten tüze akkor is sugároz rád, ha közben egy szeretett lény tűzében égsz. Rám számíthatsz, én megértem, ha le akarod dobni kötöttségeidet. Hisz te magad mondtad, hogy a szabadság szeretete meggyűlöltette veled állapotodat, azt az unalmas magányt, melyben leledzel. Nem te voltál az, aki ékesen magyaráztad, hogy rosszlányokhoz járni nem számít helytelenségnek, hiszen a felgyülemlett

férfierőnek valamiképpen távoznia kell a testből, s ha az természetes módon, és nem természetellenesen, önkéntes ráhatás révén távozik, nem, vagy csak kismértékben számít vétkezésnek?

Fogadd e pár sort, melyeket az eltelt napok során szerzék, s melyeket verssé szándékozok kerekíteni:

Ág, ha volnék, meghajolnék
Én is szívesen,
A szellővel rálehelnék
Titkon, édesen.

Vagy egy másik kezdemény:

Ő van egyedül szívemben,
Képe kísér mindenütt,
S hasztalan nézek hasonlót:
Semmi szépség rá nem üt.

S ahogy jelenlétével megnemesíti, a táj is megváltozik körötte. Mióta itt van, felvidult számomra, tündérország lett a kiholtnak, unalmasnak tűnő Völgység. Tetőit százados erdőségek koronázzák, köztük a végtelenbe nyúlnak üde szépséggel csábító völgyei. Lelkem ábrándozva bolyong a csörge pataknál, s gondok helyett a szerelemnek hordja bilincseit.

Csendes vidék! Ó kedves hely nekem!
Fogadj öledbe ismét engemet,
Itt, lombjaidnak édes alkonyában,
Sok új öröm csilláma támad.

Drága barátom, és te? A jó Istennek gondja leszen ránk, tovább nem várhatok, írd, ha szeretsz. Maradok igaz barátod
Vörösmarty Mihál

Édes Barátom, Klivényi!

Börzsöny 1820. Maii. 4én

Vedd őszinte bocsánatkérésemet, amiért rögtön reád támadok kérdésemmel: van-e neked, vagy esetleg volt-e neked a testeden mostanság gyulladással járó kisebesedés, fekélyesedéssel járó betegség? Nekem sajnos van, az az lett. S okozatként nem tudok másra gondolni, mint arra a hölgyre, akivel te ismertté össze még Pesten, s azt állítottad róla, hogy komoly, jó családból való özvegyasszony, akit férjének váratlan halála, s utólagosan nyilvánosságra került, addig titkolt adósság ingatta meg anyagi biztonságát, s ezért kényszerült bájait veled, s aztán velem is megosztani. S csak olyan komoly és megbízható férfiemberrel kerül ily bizalmas kapcsolatba, kik elnyerik rokonszenvét. Még a szoknyája alján végig húzódo virágdiszes fodorcsíkokra is felhívtad a figyelmet, mondván, hogy efféle előkelő bécsi divat szerint csak úriasszonyok öltözködnek. Hát, e hölgnél a javaslatodra tett látogatásom eredménye lényegét tekintve nem sokban különbözött egy közönséges bakamárítól elnyert kínkeserves nyavalyakórságtól. Akár helytálló-e ezen megható történet, akár a nyers valóság elfedésére szolgál, lényegében mi egy rima kéjelegtető bájait vettük igénybe, és ami engem illet, meg is van a megérdemelt jutalma, vagyis büntetése: a legkényesebb testtagomra egy nagyjából ötkrajcáros területen, lemarva a bőrt róla, fekélyes gyulladás telepedett. Lovagolni ezzel – bármennyire is csábít reá Etelka – öngyilkossággal érne fel. Mivelhogy nemcsak sebes, alaposan meg is van duzzadva.

Keserű helyzet. Ő a legnagyobb jóindulattal közeledik felém, hív, csábít, de én – bajomat megvallani persze, nem merem – zord képet vágva azt felelem neki, hogy bocsásson meg, nem érek rá, mert a következő vizsgámra, a jogtörténetre kell készülnöm, s mivel abban nemcsak nevek és meghatározások, hanem évszámok is szerepelnek, gondot kell fordítanom a betanulásukra. Közben meg majd meghalok, úgy lennék mellette, úgy mennék vele. Az biztos, hogyha kikerülök eme kellemetlen helyzetből, különösen azok után, hogy személyében ráletem a tökéletességre, életem álmára, nem fogok még egy ilyen közönséges, viszolyogtató kalandba belekeveredni.

Ráadásul nemcsak az említett helyen vagyok feldagadva, hanem a combhajlatomnál meg a hónom alján is, tartok tőle, ha ezen duzzanatok kifakadnak, kibírhatatlan szenvedésben lesz részem. Fogalmam nincs, miféle fertőzésben, bajban szenvedek, elmúlik-e valaha, avagy örökké kitart. Itt Börzsönyben nem találok olyan személyt, kitől eme kóros állapotomra vonatkozóan felokosításban részesülnék; te, Klivényi barátom, kihez fordulnál, kihez merésznél fordulni ilyen állapotban? Bejelentkezhetnék ugyan Wiesler úrhoz, az itteni orvosdoktorhoz, kinek hozzáértéséről csak jókat hallottam, de nem tehetem meg, félek, beszámolna róla Perczel tekintetes úrnak; a titoktartási kötelezettségénél erősebb benne a társalkodási hajlam, ezt pedig végképpen elkerülni óhajtanám. Hajh! Te vagy egyedül, ki tudja, mások nem tudják még, de ne is tudják meg, hogy többé nem lehetek rossz, hogy fölös átkok alatt bús

temetőmbe rogyok. Félek, szomorú fa takar be végül. Levelem, vidd szavaim, vidd tova, s ifjakat ints!

Utazzak fel Pestre, s ott keressek fel egy efféle betegségek szakértőjeként számon tartott kirurgust vagy orvosdokort?

A megoldás az égből jött, Mátyás király hollója hozta. No nem a madár személyesen, hanem a posta, mégpedig egy levélküldemény formájában. Nina nővérem volt a feladója, arról számolt be, hogy Asszony anyánk az utolsó birtokát is elkótyavetyélte Nyéken, ők, négyen testvérek azon vannak, hogy biztonságos körülmények közé költöztessék be Fehérvárra. Már a házat is megvették neki, melyet elfoglalhat. Még egy kis tehenet is szerettek az istállóba, hogy meglegyen a napi tej, túró s aludttej adagja. És hogy menjek, látogassam meg őket, talán rá tudom beszélni Asszonyanyánkat, hogy ne kergesse a gazdálkodás sikerének illékony álmát, hanem fogadja el a valót, s a palántázás meg a szántásvetés helyett a gyermekeivel, meg majd az unokáival foglalkozzék.

S hogy miért ajándék nekem, ily ínségre jutottnak, nőrokonaimmal találkoznom? Asszonyanyámról széles körben ismeretes, hogy szabadidejét nem léhaságokra fordította; szeretett a mezőn, erdőn bolyongani, gyógyfüveket keresgélni. A mi kisebb-nagyobb sérüléseink és betegségeink megállás nélküli tüsténkedésre, gyógyításra készítették, abban telt öröme, ha enyhíteni tudta testi és lelki szenvedésünket. Lassan nemcsak Nyékben, hanem a környékbeli településeken is a lakosság orvosa lőn. Gyógyszertárára majd' annyi gondot fordított, mint éléskamrájára. A szárított gyógyfüvek, gyökerek, valamint a saját kezével készített tapaszok és kenőcsök szép sorban állottak a polcán. Vele nem merném tudatni, kitől és miként szerettem nyavalyámat, de Anna nővérem, ki ismeri fiútestvéreinek ifjúkori szertelenségeit, remélhetőleg nem vet meg érte. Neki el merem majd mondani, miféle istenverte feneség gyötör. S remélhetőleg ő tud majd olyan gyógyalkalmatosságot ajánlani a számomra, amely, ha teljesen el nem is mulasztja, csökkenti kínjaimat.

Sem a Tekintetes úr, sem a Tekintetes Asszony nem támasztott kifogást hazame-netelem ellen – nekik természetesen csak Asszony anyám költözködéséről, illetve az abban való segedelméről számoltam be.

Hát elmész, Miska? – lépett hozzám Etelka. Nyilván nyargalásra akart csábítani, s a vágy, hogy vele lehetek, azaz lehetnék, minden korábbi ellenézésem elűzte a lovaglással szemben. – Hagyjon a kisasszony, most nem érdekel, mire csábít – feleltem neki. – Fontosabb dolgok szólítanak, asszony anyámnak kell segíteni a költözködésben, nem maradhatok.

Ah, miért vagyok ily nyomorult, ily sorsra jutandónak miért kellett születnem? Megtagadván lelkes önmagam, zordonnak, elutasítónak mutakoznom? Itt kell hagynom kegyvel folyó szavát, reám rebbenő pillantását, égi küldetést idéző termetét!

Holnap reggel, miután e levelet a posta pécsi küldöncére bíztam, magam északra indulok, szülőházam felé. Mire visszaérek, talán válaszleveled is itt vár rám, kedves barátom. Állapotodról elsőként beszámolni el ne feledkezz!

A közös vétket feledve, a bűnbocsánat reményében maradok sírig hű híved
Vörösmarty Mihál

Klivényi Jakab, Barátom uram!

Börzsöny, 1820. Jul. 21-én

Örömmel olvasom – el ne felejtsek köszönetet mondani válaszóder, melyet, hogy a végén el ne maradjon, ezennel megteszek –, hogy téged semmifajta francnyavalya nem háborgat.

Nem tudom, borult, avagy napfényes hangulatban fogadjam, hogy mégis gyászos csuhába öltözött teológus akarsz maradni. Mikor nemrég még éppen az ellenkezőjéről, kilépési szándékodról adtál hírt! Azt írod, hogy most már nemcsak békével tűröd, s örömet viseled az egyházi terheket, hanem kifejezetten örülsz annak, hogy a világiak helyett ezeket karoltad vállaidra. Tégedet most már a lelki nyugalom ölel, számolsz be róla. S hogy igen jól esik ama nehéz hányattatásokra visszapillantandod, melyeken által estél. Ha a vétékre gondolsz, melyet elköveztünk, s melyet te szerencsésen megúsztal, azt kell mondanom, hogy jól teszed, ha fölös erödet nem testedre, hanem eszed és szíved emelésére fordítod. Ha így döntöttél, így jó; tedd, megértelek.

Ami engem illet, családombhoz való érkezésemkor már enyhült valamelyest a kín, mert kamillafözettel borogattam. Nina húgomnak, ki gyenge szemérmében félre tekintve pirult, kénytelen voltam feltárni fekélyemet; ő körömvirág főzettel való borogatást ajánlott. S ez gyors javulást hozott. Pár napig maradtam csak honn, míg Asszonyanyámat beköltöztettük Nyékről Székesfehérvárra. Szokatlan neki a városi környezet, hiányoznak szőlőfürtjei, melyekhez naponta kiballagott, hogy megnézzé, érnek-e, pirosodnak-e annak rendje és módja szerint; ahelyett, hogy kóstolta volna, inkább csak nézegette, simogatta őket. Jobb is, hogy már nem tudja ezt tenni; azon szőlőköböl már más számára készül bor, s csak a szíve szakadna, ha pillantását rájuk vetné.

Napok óta itthon voltam már Börzsönyben, a biztonság okáért meg óhajtottam várni, míg teljesen kigógyultnak nem vagyok mondható; a fekélyre meg a gyötrelmre már csak egy alig észrevehető piciny heg emlékeztetett, s már-már Etelkához szándékoztam lépni, hogy elmondjam neki: végeztem a vizsgáimra való felkészüléssel, és jobban ráérek, midön még kegyetlenebb nyavalya tört rám.

Mivel nem akarok a kórsággal meg a vele összefüggésben álló, gyenge, már-már halállal fenyegető állapotommal csigázni, holott ezek kétségtelen tények, eláru-lom előre: most már túl vagyok a megpróbáltatásokon, ezen újfajta kóron is sikeresen túljutottam. No de akkor..!

Legalább egy hónapja, hogy észleltem magamon a tüneteit – ennyivel hosszabodott meg a család tagjaitól való kényszerű elzárkózásom, ennyi ideig még fenntartottam karthauzi remeteségemet. Etelkát, ki minden alkalmat megragadott, hogy elesett állapotomból kiségítsen, nem győztem elhárítani. Ő pedig, mivel őszintének hitte tartózkodásomat, egyre inkább kereste társaságomat, fel akart vidítani. Mikor közelhajolt, félrekaptam a fejemet, nehogy meglássa nyakam pörsenéseit. Nem

értette, miért utasítom vissza. Pedig, ha valakitől, tőle aztán igazán fájlaltam távollévesemet. A sarokszobám egyik ablakából, melyből nemcsak be, az udvar felé adódott kilátás, hanem ki, az erdőekkel keretezett völgy messzeségébe, sokszor lestem, szemmel kísértem őt. Vártam, hogy hazatérjen lóháton tett kirándulásairól.

Klivényi barátom, te jobban ismersz engem, mint én önmagam, tudod, hogy minden percemet munkával vagy tanulással töltöm ki, nem kenyerem a léha semmittevés. Otthon, Nyéken, a lóháton tett kirándulást ilyesminek minősítettem volna. A mi családjunkban az volt természetes, hogy a leánygyerekek, Nina és Erzsi, de még a kicsik, Trézsi és Juli is be voltak fogva a háztartásba. Főztek, mostak, és ha kellett, kint, a béresekkel együtt kacsoltak vagy kapálták ki a tőkék alól a gázt. A nyargalászt úri huncfutságnak tartották. De most, hogy Etelkát látom az erdőbe elvágatni és délután onnan visszatérni, fel sem merül bennem, hogy őt ne illessék meg mindazon előjogok, melyek Dianát, a vadállatok és a vadon, valamint a szüzesség szemérmes, de magabiztos istennőjét megilletik. Ahogyan léptetett haza a lóval, már a megszű távolból ezer – mit ezer? tíz- vagy százezer – közül is ráismertem volna nemes tartására.

Az az utánozhatatlanul káprázatos ívelés, derekának, hátának és nyakának büszke feszülése, testének szemet gyönyörködtető emelkedése-süllyedése, fejének enyhe biccentése! Lovon jött, mégpedig bizonyára nemes telivéren, de én nem a lóra figyeltem, hanem Órá, mert a lovaglása nekem őt magát jelentette. Mintha ez lenne a természetes állapota, mintha mindenki más mozgása ehhez képest nehézkes és mesterkéltné erőlködés lenne. De már az is maga volt a mirákulum számomra, amikor csak járkált, jött-ment itt az udvaron előttem, az őt reménytelenül leső előtt; egy földöntúli jövővénynek a halandók közötti megjelenése, véletlenszerű itt tartózkodása.

Ilyenformán elvileg boldogtalannak kellett volna lennem, de csak részben voltam az, mert kényszerű magányomban nekifeledkezve, zavarás menten figyelhettem, leshettem őt.

Ami újfajta nyavalyámat illeti, ma sem tudom eldönteni, összefüggésben állt-e korábbi bajommal, tagom kifekélyesedésével. Mindenesetre – ami a látványt illeti – sokkal kellemetlenebb volt, mint az. Mert míg a fekélyt, mit nadrágomba rejtve viseltem, senki sem láthatta, ez a kórság, ha nem ügyeltem volna, hogy senki se vehesse észre, szemet szűrt volna.

Az, hogy apró, vörösös-rózsaszín, gennyező kiütések jelentek meg a talpamon, nem volt látható, mert járás közben nem mutattam fájdalmat. Csakhogy ilyen apró kis nyavalyák a tenyeremet meg a nyakamat is beborították; a közös étkezések alatt emiatt nem nyújtottam előre, és amennyire lehetett, zárva tartottam a kezemet, a nyakam pattanásait pedig magasra felgombolt inggel lepleztem. S az estebédeken kívül torkom fájdalmára és lázra, valamint fejfájásra és rossz közérzetre hivatkozva kerültem az együttléteket. Utóbbiakat nem is kellett mímelnem, mert ezek valójában gyötörttek. A szájam üregében is fehéres, szemölcsös lepedék keletkezett, de, az égnek hála, ezt, ki reám tekintett, nem pillanthatta meg. Ezek sem voltak éppen kellemetesekek, a rágást pedig egyenesen keservessé tették.

Ilyen állapotomban talált rám Etelka. Nyilvánvalóan beszélgetni, barátkozni szándékozott velem. – Hallottam – mondotta –, hogy a testvéreim élvezik a történelmi meg a literatúrai előadásaidat. Engem is érdekel a történelmi meg a literatúra, én is szeretnék részt venni rajtuk. Felém hajolt, de hogy ne érezze lepedékes szájam savanyú illatát, el kellett vonnom magamat a közelségéből. – Apjaura bizonyára nem örülne, ha leánygyermeké fölös diszciplínával terhelné az agyát; biztos vagyok benne, hogy Pesten be fogja íratni egy rangos nőnevelőbe. – Hogy ott szabás-varrást, hímzést, meg sütést-főzést tanuljak? – replikázott. – Meg csecsemőgondozást és kisgyermeknevelést, hogyha lesz porontyom, tudjak majd vele bánni? – Tanítanak ott más is; történelmet, geográfiát, filozófiát, erkölcsöt és a költészetet is – feleltem, de ő nem hagyta végig mondani. A kezemre tette a kezét, és békéltebben folytatta: – Nézd Miska! Én férjemuramnak egyenrangú párja szeretnék lenni, a magam öröme miatt szeretnék művelődni, nem pedig, hogy őt szórakoztassam, az ő unalmát enyhítsem. És ha lesz gyerekem, azt is önállóan, függetlenül fogom nevelni.

Én majd' belehaltam a boldogságba, hogy ezeket hallom tőle, ugyanakkor mentem, menekültem volna, észre ne vegye valahogyan nyomorult állapotomat, de ő láthatóan jól érezte magát velem, s folytatta: – Éppen apámuram Tudományos Gyűjteményében olvastam, hogy az asszonyok egyenlő képzés mellett sem testi sem lelki vagy elméleti tehetségükre nézve nem alábbvalók a férfiaknál – s megszorítván kezeimet, rám mosolyodva megkérdezte: – tenedek mi a véleményed erről, Miska?

Rápillantottam; először az arcára, aztán bele a szemébe. Igaz hittel tudtam kijelenteni: – Igen. Igazad van, Etelka.

Vacsorakor Erzsébet asszony hiába tolt elém a jobbnál jobb falatokat, csak csipegetni tudtam belőlük, s rossz gyomromat meg étvágytalanságomat hoztam fel ürügyül. Eme bajaim festése azért sem esett nehezemre, mert valóban étvágytalan voltam.

A méltóságos asszony a bonyhádi orvosdoktorhoz, Wiesler Gáspárhoz akart küldeni vizitációra, kinél alaposan megvizsgáltathatom magamat, de én arra hivatkoztam, hogy gyengeségem csak átmeneti, s rövidesen rendbe jövök. Így húztam-halogattam a vizsgálatot több héten át, míg végül szerencsére e nyavalyából is kigyógyultam.

Most, hogy már rendben vagyok, alig várom, hogy újra találkozzak vele. Édesanyjával együtt egy hete rokonlátogatóba utaztak Görbőre, rokonaikhoz, Cséfalvayékhoz, de holnap megjönnek. Szoríts nekem, édes barátom, hogy sikeres legyen a találkozásom vele.

Baráti szeretettel ölel

Vörösmarty Mihál

Hegyről völgyre tévedek

Kedves barátom, Klivényi!

3án Aug. 1820. Börzsöny.

Tanácsot kérnék tőled, ámbár nem hiszem, hogy mostani helyzetemben tudsz használható útmutatást adni számomra. Nemcsak egyszerűen vagyok tanácstalan, hanem kétségbe zuhanva vagyok az. S bár azt hiszem, tudom mi oka helyzetemnek, nem merem bevallani magamnak, mert, ha bevallanám, véget kellene vetni az életemnek.

Előző levelemben beszámoltam neked róla, hogy miután az elsőként reám törő kórból, testem fekélyes gyulladásából felépültem, váratlanul újfajta betegség tört ki rajtam: testszerte, de főként a talpamon és a tenyeremen viszketeg, gennyes kiütések jelentkeztek. Azt is megírtam neked, hogy ezeken is sikeresen túljutva más gondolatom nem is volt, mint hogy újra felvegyem a szándékoltan megszakított, azaz a nyavalyáim miatt igen ridegre vett kapcsolatot Etelkával, aki, mikor a leveletem neked írtam, Görbön tartózkodott, bácsikája, Cséfalvay báró családjánál. Várva vártam, hogy hazaérjen s beszélni tudjak vele. Könnyed pillantására vágytam, mely kicsalja rejtekéből szívem égő vágyait.

Ámde minő meglepetés! Hiába lestem ki a megfelelő pillanatot, s léptem hozzá, hogy közöljem vele, itt vagyok, s ha kedve támad kilovagolni, készségesen elkísérem, nem vett rólam tudomást. Szóltam volna, de szavaim rebegeve veszték el ajkamon, csak szívemben égett és forrongott néma vallomás. Hiába néztem hosszasan szemébe, mintha csak azt mondanám: szánj meg, adj szívemnek életet. De nem érté, vagy nem akarta érteni esdeklő beszédemet, odébb lépett, mintha az istállóban tartózkodó lovászfőnöknek lenne sürgős mondanivalója. Kivártam, míg ezzel végez, aztán újra megkíséreltem előadni mondandómat. Rám nézett és azt mondotta, nem kell, hogy elkísérjem, egyedül szándékozik kilovagolni. S nem hinné, hogy közös lovaglással akarná idejét tölteni. Se most, se máskor.

Ami a közlésen túl mélyen lesújtott, nem volt más, mint hogy nem tegezve szólt hozzám, hanem mint egy idegenhez, egy figyelmet nem érdemlő jöttmenthez. Nem hinném, hogy időmet magával kívánnám tölteni! S gúnyosan hozzátette: Jobban tenné, ha nevelői feladatát látná el testvéreim mellett!

Ha azt gondold, hogy ezzel véget értek megaláztatásaim, tévedsz, barátom. Eddig a családdal étkeztem, hisz utaltam rá, hogy a tekintetes asszony, látván, hogy nincs étvágyam, jobbnál-jobb falatokkal traktált. De most átültetett a cselédek asztalához. A kiszolgáló személyzet közé. Nem is kellett kérdeznem, miért tette ezt, maga adta meg rá a választ: Etelka így látta ezt nagybátyjánál, mivel sok más főúri családdal hasonlóan ők is átvették ezt a német és ánglius főúri házaknál szokásos módot; s mi sem adjuk alább náluk. Az a helyzet állott elő, hogy mikor közös barátunk, Egyed Antal, a bonyhádi plébános itt Perczeléknél vendégeskedik, nem tudok szót váltani vele, mert míg ő a családi asztalnál étkezik velük, én kiszorulok a kony-

hába. Beszélgetni vele csak akkor tudok, ha meglátogatom őt a templomban vagy a parókián. Erzsébet asszony sajnálkozott helyzetemen, de hiába, Etelka szava erősebbnek bizonyult az irántam érzett vonzalmánál. Amennyire tud, vigasztal, sőt, néha egy kis csomagban elemózsiát is csomagol, de – hisz tudod – nekem nem az étkezés a fő gondom.

Etelka meg, a szöghajú lány?

A viselkedése változatlan. Oly szép, mint a kelő nap. S mint a lenyugvó, olyan szelíd. De mit tűnődöm? Nem tudja, vagy tán, ha tudja is, nem szán, hogy szenvedek. Nem jut fülébe keservem hangja, nem ér szívéhez, nyögő szívem.

Hanem az egyik, a fiúknak tartott költészeti előadásomra – hallgatóként csak, nem kikérdezendő tanulóként – ő is beült. Érdekelte a téma, Balassi Bálint szerelmi költészete. A kis Béla elárulta nekem, hogy erre készül. Nem hozzá szólt, amit kifejtettem, de akár hozzá szólt volna. Csak azon izgultam, hogy míg az Én édes szerelmem című versbe bele nem kezdek, el ne távozzon. Balassi volt az első olyan magyar poéta, aki a középkor hitbuzgó szigora után újra felfedezte a szerelem szépségét; nála a földi élet az érzelmek örömteli kihasználását jelentette, nem pedig bűnbánatot és vezeklést. S miután kijelentettem: annak ellenére, hogy már két és félszáz éve költötte, olyan friss, mintha most írta volna valaki, felolvastam nekik. Közben meg lopva reá vettem pillantásomat, miként fogadja.

Én édes szerelmem, egyetlenegy lelkem, mi haszon nekem élnem,
Ha semmit nem segít, jómra fel sem indít az én esedezésem,
Sok könnyörgésemre, szép leveleimre csak választ sem téssz nékem?

Légy zümmögése sem hallott, a fiúk várták, mi jő ez után, ő viszont felemelkedett, egy szót sem szólt és kiindult a szobából. De az ajtóban megállt, visszafordult, a következő szakaszt már állva hallgatta végig:

De mi hasznod vagyon sok könnyhullatásomon, kétségben mire tartasz?
Mint mérget sok mézben, édes beszédedben gonoszt elegyítve adsz,
Egyfelől édesgetsz, másfelől kesergetsz, csak bánatra taszítasz.

Mire fölnéztem, már csak hült helyét láttam az ajtóban. Ez tegnap délután történt, azóta nem találkoztam vele. Ma reggel Édesanyjával megint elutazott Görbőre, holnap tér vissza Bonyhádra, s onnan át ide. Bárcsak itt lennél, és meg tudnál felelni a kérdéseimre: tekinthetem-e úgy a viselkedését, a reagálást Balassi szerelmes versének felolvasására, hogy megindította őt a gesztusom, s az elkövetkezendőkben jobban odafigyel rám? Avagy továbbra is dacos és visszautasító marad, romba döntve minden iránta érzett érzelmemet? Kilátástalanná teszi az életemet? Véget vet ezzel neki? Így torolja vissza azt, hogy hosszú napokig, hetekig semmibe vettem?

Ha így van, megérdemlem. Szenvedek, mint egy kivert kutya.

Kedves Barátom, ily hányattatások után, megértésedért esedezve levelem végén térek csak ki arra, amit tenmagadról írsz. Kezeld úgy, hogy olyan ez, mint ostor végén a csapó – nemcsak csattan, de nyomot is hagy.

Panaszkodol, hogy a szemináriumban, ahol másod éves növendék pap vagy, a természet legnemesebb érzéseit is gúnyolják, sőt, kárhozzatják, megfásult kebelükből minden emberiség kiholt. Színlett erkölcsük, vagy amint feljebbvalóid hívják, ájtatosságuk szerint kell élned. Benne vagy egy örvényben, melyből se utad, se módod nincs a kiszabadulásra. Életed virágát köztük kell hervadásra adnod.

Ne higgyem, hogy ez mindig így volt, magyarázod leveledben. Nagy lelkesedéssel vágta bele, de ellent állt rended némely sorsosainak dühe. Püspököd esküdt ellensége minden színjátéknak és házimuzsikának, s még azokat is kárhozzatja, kik nagyobb gyönyörűségüket lelik serdülő Literatúránk remek szüleményeiben, mint a rózsafűzér morzsolásában vagy a Szentek életének böngészésében.

A vének a vakbuzgóság igájába szeretnék nyomni a nyakamat, fejezed be jeremiádat. „Itt vagyok, s itt van elválhatatlan társam, a reménytelenség.”

Soraidból nem nehéz arra a következtetésre jutnom, hogy legszívesebben ott hagynád őket, csak nincs elég kurázsidd hozzá.

Hát édes barátom, azt tudom csak ajánlani: ne habozz, ne hezitálj. Lépjél ki a papi rendből, s válasz tisztas állást magadnak. Tanítónak, kántortanítónak sok helyütt szívesen látnak, s zavartalanul áldozhatsz a Musáknak is, befejezheted végre szerelmes verseidet, melyeket ott szégyelltéél elővenni.

A legvégén keríték csak sort arra, amivel te a nekem szóló küldeményedet kezdted. Arra igyekszel sarkallani, hogy Pesten jártamban menjek el egy orvosdoktorhoz, ki járatos az engem sújtott betegségekben, s kérdezzem meg tőle, mit jelentettek eme nyavalyák, van-e, lesz-e utólagos kihatásuk. S ha kell, ajánljon számomra gyógyerejű mixtúrát, vagy egyéb medicinát. Hálásan köszönöm jó tanácsaidat, de nekem most nem testem, hanem lelkem okoz múltthatatlan kínokat. Életerőmet illetően teljesen rendben vagyok, ha voltak is nyavalyáim, tökéletesen kigyógyultam belőlük, egy apró heg emlékeztet csak egykori betegségemre.

Több rövid verset is szerzettem lelki kitagadottságomtól űzelve; ím az egyik:

Ki lesz fogyasztó bánatom orvosa?
Ki ad magamnak vissza megint? Mi tett
Boldogtalanná? Hajh! miért fut
Víg öröm e nyomorú kebeltől?

Ifjú koromnak csillaga elborúl
A terhes élet gyászt viselő egén:
Lelkem lenyomva, zúzva szívem,
Bajra nyíló szemeim kisírva!

Most imígyen áll a dolog: szánatlan keservim szüntelenül gyötrenék; abban bízhatok csak, hogy idővel hajlani fog irányomban. Mert, ha nem, akkor nekem nincsen miért élnem. Ó, ki napjaimnak intézted sorát, ments meg e bajoktól, vagy szedd éltemet. Ragadj el messze, messze, túl a tengeren, vagy temess el kínjaimmal itt a szirt alá.

Sokszor gondol rád, s barátsággal ölel:

Vörösmarty Mihál

6

Kedves Barátom, Klivényi!

1821. Mart 22én Juni. Börzsöny.

Fogadalmam szerint nekem már régen nem élőnek kéne lennem. Ne gondoljál teatériális önmagam gyilkolására; elég lett volna a völgyiség valamelyik erdejébe kimenem, ott leereszkednem egy százados tölgy alá, és mozdulatlanul várni ki a halált. Merthogy nélküle, azaz az irántam való hajlandósága nélkül nem érdemes élnem.

E helyett itt vagyok, és neked írok levelet. Rájöttem ugyanis arra, hogy bár az iránta érzett szerelmem örökre észrevétlen és viszonzatlan marad, fakad még számomra örömforrás az életben. Igaz, szenvedékeny örömforrás, de nagy hiba lenne, ha ezt nem élvezném ki. Megnyugodtak aggodalmaim. S kezde már derülni elborult szemem, csendesedtek hév szívemben a bús érzetek, lelkemen elszunnyadoztak vad kétségeim. Hiába, hogy nem hajlik felém, tündéri létét, ha akarja, sem tudja megvonni tőlem; naponta látom őt tevékenykedni, jönni-menni. S ez számomra mennyei boldogsággal ér fel. Szenvedve is jobb a közelében lennem, mint sehogy sem.

Tegnap délután is! A szolgálólány valahol másutt volt elfoglalva, Apajaura őt kérte meg, hogy az ebédlőben lobbantsa fel a nagycsillár lángjait. Körbeforgott a kerek csillár körül, hogy minden ágához hozzáférjen a tűzzel, de én nem a fények fellobbanását figyeltem, hanem őt magát, mezítelen lába szárát. Lapdázott előtte a kert gyepén, s nem volt kedve vagy ideje ily kis időre sem hosszú rokolyát, sem lábbelit öltetni.

Ahogy felágaskodott, hogy a tűzszerszámmal elérje a gyertyák tetejét! Minő látvány! Teste terhét kissé szétterpesztett ujjacskái tartották, pipiskedő lábfejének vonala egybesimult lábszárának egyenesével, izmos lábikrája fölém emelkedő sarka pedig közben kérdőjelle görbülve hátrafelé kandikált. Elragadó bokája abban a pár pillanatban felvillantotta előttem a lét tökéletes harmóniáját.

Neked vagyon legmélyebb tudomásod róla, hiszen éppen te valál fő szorgalmazója elhatározásomnak: a záróvizsgám után nem lépek ügyvédi szolgálatba, hanem az irodalom szent ügyének szentelem életemet. De most ellenkező döntésre jutottam. Kérlek, ha csak így, levelezés által is, légy tanúja s pártolója ennek. Kicsi a reményem, hogy hajlik hozzám, de ha megesik, megfogadom, hagyom a fenébe a költészetet, hébe-hóba írok csak verset, s beállok ügyvédnek, mégpedig Székesfehérváron, ott, ahova a testvéreim hívnak. Rendszeres jövedelemre szeretnék szert tenni, mégpedig

jelentős jövedelemre, hogy méltó módon el tudja tartani egy asszonyt. Ha Isten angyalai az üdvösség csengettyűjével csilingelnének is a fülembé, akkor is siket lennék a literatura szirén énekére.

A legtöbb költészetem iránt érdeklődő hazámfiától – tőled is, jóbarát! – azt halom, hogy istenáldotta poétai talentummal vagyok megáldva. Nemzeti érzelmeink főpapja, parányi örömeink, közös nagy fájdalmaink koszorús tolmácsa vagyok, kit az Úr a magyarság vigasztalására, dicsőségére küldött le a földre.

Tudod mi a titka az én poétikai tehetségemnek?

Neked bevallom: nincsen titka.

Oly vidéken születtem, hol tisztán, ízzel és zamattal beszélnek a magyar nyelvet. Hasznomra vált, hogy nem vettem meg a béreseket meg zsellérszanyók egyszerű tereferéjét, sőt, odafigyeltem rá. Nyelvezetem így élesedett, fogékony képzetem az eredeti magyar szólásmódoknak egész kincstárával gazdagodott. A mondákat, meséket és nótákat különös figyelemmel hallgattam, a harsányabb tréfáktól és adomáktól sem riadoztam – s rájöttem, hogy ezek Kazinczy kimódolt szóalkotásával és -fűzésével ellentétben tökéletesen megfelelnek Révai mester grammatikájának. Kedvenc ifjúkori multságaim a szüret és a kukoricafosztás voltak – de ezeknek is inkább csak a társalkodási oldala kötött le.

Amiben az ember kiváló és utánozhatatlan, arra fölösleges büszkének lenni. Ha valamiért dicséretet illet, akkor az nem az, hogy ismerem nyelvünk ízes szófordulatait, hanem hogy hangyaszorgalommal megtanultam németül, ezen a klapancias nyelven beszélni; ma Magyarországon e nélkül nem lehet boldogulni. Ebben apámnak is szerepe legyen, aki Fejérvárott egy német családhoz adott be kosztosnak – néha eltart kis ideig, míg a ragok között eligazodom, de a beszédem, ha lassú is, hiba nélkül való. S nemcsak Horácot, Ovidiust és Vergilt tudom olvasni, hanem Goethét, Schillert és Klopstockot is.

Miért van, hogy férfiak között, férfitársaságban meg merek nyilvánulni, ki merem mondani a véleményemet, s – ahogy észrevettem – a többiek, még az idősebbek is, ilyenkor elhallgatnak, figyelnek rám, a nekem tetsző lányok és asszonyok között viszont félszegen és bénultan viselkedem? Bárcsak ne lennék oly félénk és visszahúzó, akár egy özgida! Ha éllel és önbizalommal mernék megszólalni, talán áttörném a köztem és közöttük húzódo láthatatlan falat.

Meglett korú vagyok, és semmi kilátásom rá.

Neked viszont van, kedves Barátom! Meddig fogod tűrni, hogy a vének a vakbuzgóság igájába nyomják nyakadat? Szép dolog a tűrés, nemes dolog, de bizonytalan, hogy mikor lesz meg az eredménye. Ha valamely kedvező szél az öregeket átfújja az örök boldogságba, akkor is akadnak még előtted plébániára ácsingózó káplányok. Fel nem foghatom, mi szomjúhozhatja veled, érzékeny ifjúval az ostoba, öncélú és értelmetlen rendet? Állj elő, lépjél ki, tanítói állást bárhoz kaphatsz, de számvevőnek is szívesen látnának valahol egy gazdaságban, akár itt a Perczel-birtokon. Megkérdezzem e felől a Tekintetes urat?

Hasztalan van olvasásom, nyugtot nem lelek;
Munkátlan toll áll előttem, s pusztá levelek.

Minden szónak kezdetében szép neved ragyog;
Ott van minden kis vonásnál s rám felmosolyog.

Zaj, tolongás nem segíthet: képed benne van;
A magány sem: képed ott is üldöz úntalan.

Ah, nem tudlak elkerülni, mert szívemben vagy;
S szép, mint hajnal szép világa, de – kegyetlen vagy.

Ölel barátod, Vörösmarty Mihál

7

Drága Barátom, Jakab!

Börzsöny 14. Sept. 1822.

Néha arra gondolok, te a bolondját járatod velem. Eme mondásomat komolyan ne vegyed – csak azért írom, mert nem tudok kiigazodni rajtad. Nemrég arról tudósítottál, hogy elegend van püspökuradnak, Király Józsefnek a művészeteket nemhogy nem pártoló, hanem egyenesen elgáncsoló zsarnokoskodásából, s hogy már a rendből való kilépést, a szabad életet fontolgatod. Most meg azt írod, hogy terhesen esett ugyan először pappá lenned, osztán megmaradnod, de most már örülsz, és pedig szívedben örülsz, hogy azzá lettél, ami vagy.

Te tréfálkozol velem; hol ki, hol meg vissza?

Tartok tőle, az én szavam már kevés, hogy jó útra térítselek. Téged is elkapott az egyházi hatalomvágy, a másokon uralkodás mámora, még ha azzal áltatod is magadat, hogy az újoncok mestereként úgy bánsz legényeiddel, ahogy kívántad, hogy veled bánjanak. Írod: tiszteld az újonc papnövéndékeket a törvényekre, szokásokra és szertartásokra oktatni, s azon leszel, hogy mint jó barátjuk szoktasd őket és példát adjál nekik, miképpen kell mesterkedniük.

Hát – te tudod. Némi reményre ad okot, hogy – mint írod – nem a püspök szavát tartod reguládnak, hanem önön tapasztalásodat. Csak mikor havonta írásbeli relációt adsz róluk, ne feledd, hogy egy ifútól, ki szabad életét elhagyva most áll be a rendbe, képtelenség oly tökéletességet várni, milyenre azok jutottak, kik a zárt élethez már hozzá törődtek.

Bár harmadéves kispapként feltehetőleg még nincsen gyóntatási engedélyed, a következőket egy baráti vallomáson túl tekintsd szigorúan titokban tartandó gyó-

násnak, és majd, ha az ordináriusodtól hivatalosan megkapod a felhatalmazást, iktasd az Úrhoz felröppenő vallomások közé.

De minek is magyarázkodom? Olvassad versemet, melyet vétkemről írtam:

Álmaim, a csalfák, éjfélkor adták meg ölemnek
A kedvest, s forró csókjait itta tüzem.
Még boldogságom soha ekkép nem vala teljes:
A szív kéjeiben lelkem örömré hajolt.
Serkentem; tündér javaim kisuhantak kezemből,
S most a csók helyein gyenge könyűke remeg.

Reménylem, nem kell magyaráznom, hogy e rövid kis költeményt miért nem szándékozom később összegyűjtött verseim kiadványa közé illeszteni.

Adnál-e erre feloldozást? Hány Miatyánkot és hány Üdvözlégy máriát szabnál ki rá?

Akár hiszed, akár nem, kedves Barátom, nem készültem erre. Méltatlannak éreztem volna Öhöz, hogy hogy ily módon egyesüljek vele. Így alakult. Jött magától, megvolt. De, amiként írtam: boldogságom soha ekkép nem vala teljes. Ő persze, semmiképpen ne sejtse bár, ha ismeri fiútestvérei életét és álmait, hálóruhájukon reggelente a foltot látva, lehet elképzelése a fiúálmokról. Örülne-e, ha megtudná, hogy míg álmaimban megjelent, ez történt köztünk, avagy zavarba esne és tiltakozna? Ő, ha efféle álma van, gondol-e ilyesmire? S ha gondol is, kire? Attól tartok, énrám nemigen.

Én először, bevallom néked, zavarban voltam. Szégyelltem magamat. De aztán megnyugodtam. Ha egy simogatást, egy érintést sem engedélyez, így miért ne történhessen? S bár nem várom, nem sürgetem a következő alkalmat, nem fogok ellenállni neki – nem is nagyon tudnék – ha bekövetkezik.

Talán az adta a kiváltó okot, hogy előző délután a lovaglásból megjöve fáradtan elheveredett, és a szintén ott pihenő bátyja, Imre ölében nyugtatta csizmától megszabadult lábát. Nekem Imre a legkevésbé rokonszenves ifjú az összes Perczel-gyerek között, itt Börzsönyben a három öccse mellett nem vesz részt a tanóráimon, de most a csillagokat is lehoztam volna az égből, ha cserélhettem volna vele, s az én ölemben hevernek azok a lábacsok. A finom kis ujjak, alig kiemelkedő folytatásuk a lábfejen, kékellő erek a patyolat bőr alatt... ah, Klivényi; mint egy görög istennő márványbókája! Szánlak, neked fogalmad sem lehet erről; ott, ahol te leledzel, csak szőrös és koszos, büdös novícius-csülkökkel találkozol.

Az ezt követő éjszakán részesítettek tündér álmaim a szív kéjeiben.

Tudod, kit irigyeltem mindig is? Druszámat, Vitéz Mihályt. A Csokonait.

Hogy miért? A fölényes fesztelenségéért, gondjai könnyed kezeléséért. Mintha csak teoretice léteznének, s csak kipipálandó feladatként venné számba őket. Mert, ha mint írja, az ő álmai össze is törtek – rózsái elhervadtanak, forrási, zöld fái, kiszáradtak – részese volt a gyönyörnek. „Egy híjját esmértem örömmnek még: Lilla szívét kértem; s megadá az ég.” Mindegy is, hogy ki volt ez a Lillának nevezett hölgy;

azt beszélük, hogy Vitéz nagy hóhányó volt, ezt a verset a név átírásával többeknek is adresszáta; a lényeg, hogy övé volt Lilla szíve. Vagy akit éppen Lillának nevezett. Én viszont eddig soha nem kaptam meg őt. Most megadták az égiek. S tudom, biztos vagyok benne: máskor is meg fogom kapni. Még akkor is, ha csak így, suttymban lesz az enyém.

Jakab, egyetlen barátom; megismétlem: ez a levél gyónás egy leendő papnak, a Jóistenen és rajtunk kívül más nem tudhat róla.

Szeretettel gondol rád és ölel:

Vörösmarty Mihál

8

Klivényi barátom!

Pest, 1825. aug. 8.

Zavaros sorok kergetik egymást fejemben, ki tudja, lesz-e vers belőlük, s ha lesz is, miféle lesz az? Végleges formája elnyerése előtt, íme, nézd, olvasd. Meg fogsz lepődni, ígérem.

„Szép Etelka, kit szívembe nem múltól vettem be, kit nem csalfa gondolattal, sebes lángindulattal vesztetemig kedveltem, szép Etelka, halld utolszor, amit sóhajt e csekély sor: Légy áldott, isten veled!

Nem szerelmet kérek, ó már, vége annak, más dolog vár, búcsút venni rettegek. Elszakadnék en szívtől, inkább, mint elhagyjalak. Mégis el kell mennem immár, Isten hát veled szerelmem! elfogadom sorsomat. Százszor boldog légy helyettem, boldogabb, mint én valék.”

Tehát igaz, jól olvasod: vége az engemet őhöz fűző szerelemnek. „Eltéptem”, mondanám, ha lett volna erőm eltépni; a nyers valóság az, hogy inkább a család – s vele ő – tépte el. Vagy hogy szépítsek a keserű igazságon: eltépődött. Véget ért a Perczel-fiúk mellett nevelősködésem korszaka; amúgy ideje is volt. Legfiatalabb tanítványom, Miklós is tizenhárom éves immár, iskolába kell mennie. Én magam örökre mellettük maradtam volna, nem ömiattuk, hanem Etelka miatt. De el kellett jönnöm. Oh, Barátom! Sietve, nyomorult szavakkal tudtam csak elbúcsúzni tőle. Őt nem átkozom, sőt áldom; mert általa fejlett ki minden érzeményem.

Voltak már keserű elválásaim. Atyám távozása, elsöleg. Elkerülés szülőföldemről, Édesanyám ritkán láthatása. Testvéreimtől való óhatatlan elhidegülésem. Egy-két újkeletű kapcsolatomban akadt ugyan, tehozzád is ilyen fűz, de ezek nem személyesek, alig ismerjük egymás lelkivilágát s érzéseit; nem személyes rokonszenv, hanem a magyar irodalom felemelése az alapzata. Az ő kilépése más ténykörbe tartozik, az élethez egyedül az iránta való érzélem fűzött. S most ennek is vége.

Ág barátom, Virág Benedek, a „magyar Horatius”, azzal vigasztal, hogy béküljek meg helyzetemmel, mert „meggyógyít az idő, jobb orvos nincs is az időnél.” Az teszi

majd nyugodttá szívem gyors dobogását, de én nem bízek ebben. Lehet, hogy ez a futó kapcsolatokra, vagy még a hosszabbakra is igaz, ámde velem kapcsolatban, aki nyolc egész esztendeig éltem, élhettem a világ leggyönyörűbb teremtményének bűvkörében, e szentencia érvényét veszíti. Úgy léptem ki most köréből, mint kit a halál hatalma e világból elszakajt, s ismeretlen sorsa tőle messze választ, messze hajt.

Most kegyetlenül vége lesz mindennek. Vergődő kedvem egészen oda van. A bánat és a fájdalom egész seregével gázolt át lelkemen; olyan az, mint az eldült, véres tetemekkel teli csatamező. Meggyilkolva fetrengenek rajta az élet örömei, s amely még csak haldokol közülük, jajgatásával borzaszt. Valamelyest tán gyógyít az idő, de tartok tőle, e feldült csatamező képe hátralévő éveim cellájának falára akasztott képként fog gyötörni, mikor rápillantok. Kiléphetek e teremből, de nem tudhatom, hogy mi vár a szomszédos szobában. Hogy van-e ott valami, és nem a mélységbe zuhanok-e alá.

Lesz-e valaha a világnak oly égi lény, akit ilyen szerelemmel tudok majd szeretni? Őutána? Bizonyos, hogy nem lesz.

De miért is kérdezek én tőled ilyesmit, Klivényi barátom?

Ha akarnál, sem tudnál erre válaszolni, lévén, hogy téged már rég pappá szenteltek, elhagytad Pécsert, az ottani szemináriumot, és Nádasdra kerültél káplánnak. Állapotoddal egészen meg vagy elégedve, mivel a gazdád, azaz a plébánosod igen emberséges ember. Gyanítom, hogy a jól fizető keresztelések és temetések is emelik elégedettségedet. Révükön próbálsz tekintélyes pocakot növeszteni. A lányos-asszonyos ügyekhez mindössze annyi közöd van, hogy meghallgatod szegény bűnbe esett nők vétkeit, és irigykedsz azokra, akik bűnbe vitték őket. Szerelemről meg, igaz szerelemről elképzelésed sem lehet. Ami úgy-ahogy összefűz bennünket, az a hazafiúi érzelem, az önálló magyar literatúra megteremtésének kívánása, de ahogy látom, te magad szinte már nem is használod tolladat költemények szerzésére.

Leveleken kívül nem kapok mást – tőled, ki nemrég még latin s magyar nyelven szórtad rám epigrammáidat. Ha alkalomadtán papírra is vetsz egy-egy költeménykét, úgy bánsz vele, mint a spártaiak a rút csecsemőkkel. S ami még rosszabb; szó-enigmák kiötölésével mulatod drága idődet!

Azon járatom agyam kerekét: érdemes-e nekem lényemtől ily távol eső figurával leveleznem?

Ugyanakkor letagadhatatlan, s kisebbíteni sem akarom: élvezetet okoz, ha írhatok neked. Ahogyan a verseimet, de még az újságokba írt cikkeimet és kritikáimat is átgondolom papírra vetésük előtt, sőt, néha magamban végig is mondom, mintegy elpróbálom előre őket; így vagyok a neked írott leveleimmel is. Ezeket is megfogalmazom a fejemben lejegyzésük előtt. Tehát amit leírok, az kisebb-nagyobb változtatásokkal azonos azzal, amit már előre kigondolok. S egészen megszoktam, hogy időnként megnyitom kavargó gondolatim katlanát, és kieresztem lelkem aggályainak áramát. Imígyen hát – bocsáss meg, kedves barátom – rájöttem, hogy a leveleket igazából nem is neked adresszálom, hanem enmagamnak. A magam lelkét ürítem ki a megírásukkal, vagyis a gondjaim-bajaim megfogalmazásával.

S mivel teveled, kedves barátom, Klivényi, sem a költészet, sem titkaink egymás előtti feltárása nem köt már össze, úgy döntöttem, hogy ezt a levelet el sem küldöm neked. Sőt, ha megszokásból, meg is fogalmazok majd időnként egy-egy levelet neked, azokat is magamnak fogalmazom, és azokat sem küldöm el. Maradnak, mint egy levéltárban, az agyam megfelelő polcára helyezve, s ha szükségem lesz a belőlük levonható tanulságokra, vagy csak egyszerűen kíváncsi leszek, vajh, minő okosságokat vagy ostobaságokat gondoltam magamról s a világról életem valamely szakaszában, belepislantok ezekbe a levelekbe, s ha lesz kedvem búslakodni, avagy kacagni és somolyogni rajtuk, hát búslakodok, kacagok vagy somolygok. Mit gondolsz, a jó Mikes Rodostóban, mikor az általa kifundált grófnő nénikéjének írott leveleit fogalmazta, búslakodott vagy somolygott magába? Én úgy hiszem, ha búslakodott is, somolygott közben.

Igaz s örök barátod:

Vörösmarty Mihál

9

Kedves barátom, Klivényi!

Pest. 1833. Feb. 19.

Redaktori munkáimba temetkezve esztendőig nem veszködtem azzal – vagy inkább csak rettegettem az enmagammal történő szembesüléstől? –, hogy eltöprengjek saját rendelésemén. Ezért éveikig nem is készítettem számvetést. Azt reméltem, hogy a szerelem csillaga csendben elragyogott fölöttem, s rám szállt a béke anygala.

Tévedésben leledzettem!

Átmegyek Perczelékhez – átjárok, gyakorta meghívnak ebédelni – ott találok őt. S ott van szíve választottja is vele.

Mikor korábban róla álmodozván egy költeménykémben úgy vettem búcsút tőle, hogy „légy te boldog énhelyettem, boldogabb, mint én valék”, nem igazán gondoltam át, mit kívánok. Csak a jelen fájdalomra figyeltem, a jövőt nem vettem fontolóra. Azt, hogy lesz egy valóságos személy, akivel ő egyszer majd összetalálkozik, s akivel valóban boldog leend. Ah, ez az igazi fájdalom: rájuk, kettejükre gondolni! Irigységgel vegyes fájdalom, sáppasztó féltékenység. S mostan itt van ez a személy, Etelka jegyese. Azomban bármennyire is meg voltam rökönödve, a józan ítélőképességem nem hagyott el. Valamit értek az emberi karakterisztikumhoz, bizvást kijelenthetem neked, barátom: egy senki. Ez az ember egy csinos senki. Ein hübscher Niemand. Egy ilyenre kell féltékenynek lennem!

Mit mondhatok róla? Nem sokat. Bácskai birtokos, egy kis falu, Bajsa felerésze a családjáé. A legjellemzőbb rajta a bajusza. Az óriási, kétoldaldalra kiálló, kipedert pörge bajsza. Magyar ember mind visel ajakszórt – ez így szokásos. Csak hogy mekkorát? Azt vettem észre, hogy kinek minél nagyobb ez az alkalmatossága, annál

inkább hiányos valamiben; mintha a bajusszal akarná pótolni a hátrányát. Elmebeli avagy viselkedési képességet, testi fogyatékoságot, méretbeli hiányt. Nahát, ennél az alaknál is ez lehetett; megfigyeltem, hogy mikor senki sem ügyelt rá, vagy úgy hihette, hogy nem ügyel, önbizalmát erősítendő lopva megpödrötte a szerszámát, hogy minél kackiásabban álljon.

Neked, kedves barátom, bevallhatom – elfecsegni már azért sem fogod, mert el sem olvasod ezt a levelet, nincs is levél; magamnak fogalmazom csak, de mivel önmagammal szemben nem lehetek őszintétlen, ez most pontosabb, igényesebb, mintha akárki másnak írnám –, bevallhatom, hogy tudtam róla. Tudtam, hogy itt lesz, feljön Bonyhádról. A fiúktól voltam értesülve. S magával hozza vőlegényét is, ezt a senkit. Azt hittem, vagyis inkább csak reménytettem, hogy nem fog megrendíteni. Fogom látni Őt, de már nem olyan szemmel tekintek reá, mint évekkal ezelőtt; mikor egy bájos pillantása hónapokig elálmodoztatott. Most talán meg sem indít, annyira sem vihet, hogy a múltra visszatekintvén, felizguljanak idegeim.

De hiába teltek el évek, sajogni kezdett a behegedt seb. Kedvesen szólított, állapotom felől érdeklődött, de én láttam, hogy nem a szerelem szólamlík meg belőle, hanem csak a kötelező galantéria. Még egyszer megáldám Istenemet, hogy őtet láthattam, s erősen fogadtam, hogy emlékezetemben életem angyalának fogom őt holtig tartani.

A pécsi jurátusbálon találkozhattak össze.

Huszonhat esztendő. Miért várt ilyen sokáig a házasodással? Sokáig válogatott, nem talált kedvérevalót, aztán majdnem hoppon maradt? S hogy vénlány ne maradjon, hozzámegy ehhez a pondróhoz? Ha nincs ló, a szamar is megteszi alapon választotta ezt a vásári Vitéz Lászlót. Kifelé azt mutatják, hogy igaz vonzalom fűzi őket össze. Én nyolc évig éltem mellette, minden apró gesztusát, arcándulását ismerem, bizvást kijelenthetem, a helyzet nem ez. Lenézi ezt az alakot. Az meg próbál határozottságot mutatni, nehogy már ne ő viselje a nadrágot.

Úgy veszem észre, Apjaura is rájött erre. Csak ő nem szólhat bele, azaz beleszólhatna, ha akarna, de ismerve a família szabados elveit, nem akar beleszólni. Úgy gondolkozik, szép is lenne, ha mind a tizenöt gyerekének ő írná elő, ki legyen, milyen legyen a szíve választottja. Eme férget a lánya fogta ki magának a farsangi bálon.

Nem kell különösebb jóstehetség annak elővetéséhez, hogy ez a Perczel vagyonna pályázó, mosolygó és a mindenre igent bólintó senkiházi, ha végképp megkapja őt, ledobja álarcáját, s mint a lepke hernyója, ártalmas, mindent összerágó és megmocskoló kártevővé változik.

De mily erőtlen vagyok fogadásomban! Akármit is beszéltem korábban felőle, akármilyen fogadalmam is tettem, tudd meg: az mind hiba volt. Oh, csak valami kivetni valót találnék benne! Fájdalmas örömmé vált, mikor megtudtam, hogy hamarosan visszautazik Bonyhádra, ahol az esküvője nemsokára leend, és látásával nem vakítja tovább szemeimet.

Kérded: számoljak be a hazai literatúra helyzetéről. Mikor mi még tökmagzacskós kölyköcskék voltunk, Kazinczy és barátai úgyszólván egymással leveleztek csak – ez

volt a nemzet irodalma. Buzdításuk pótolta a közönség koszorúját, egymásnak küldött költeményeik és eszmefuttatásaik meg a hírlapokat. Bezzeg ma, röpke három évtized elmúltával! Sorban alapulnak és virágzanak a lapok; az Aurórában meg a Kritikai Lapokban bármikor lehozzák a költeményeimet, de főképpen a Tudományos Gyűjteménybe írok, amelynek nem csak munkatársa, hanem szerkesztője is vagyok! Igen, kedves barátom, oda jutottam, hogy a félve tisztelt folyóiratot, amelynek egy-egy példányát ifjúkoromban megilletődötten vettem kezembe, ma én szerkesztem, s rajtam múlik, ki és mi jelenik meg benne. Károlyi, a folyóira kiadója, látván, hogy a korábbi szerkesztő, Thaisz alatt a lap egyre romlik, új redaktor után nézett, s többek tanácsára rám esett a választása. Már van közönség, folyvást növekvő, s mi több, a nemzet hallgatni kezd ránk, írással foglalatoskodó személyekre. A poéta ma már nemcsak dicsőségről, hanem fizetéséről is álmodozhat, s reménykedhet a szebb jövőben. És ez, annak számára, ki a nemzet jövődjére függeszti szemét, kárpótolja a sanyarú múltat.

Miután tavaly megjelent munkáim első gyűjteményes kiadása, a következő esztendőket költői valóm kiteljesítésének óhajtom szentelni, s ráadásul színjátékaimat is közre szándékozom bocsátani. Kiegészítésképpen most az Ezer egy éjszakát fordítom, de Shakespeare Julius Caesarját és a Leart is célkeresztembe vettem. Halld a következő, nem tanulságok nélkül való történetet, mely miatt Stettner barátomhoz kényszerültem segítségért fordulni. Bár megfogadtam magamnak, hogy a kisujjamat sem mozdítom imádságos könyvek érdekében, Károlyi könyörögve kért, hogy magyarítsak meg egy német nyelvű imakönyvet. Le akarván rázni magamról, irgalmatlan summát, nyolcvan forintot kértem érte – szó nélkül megadta. Nagy tüzzel láttam neki, hogy minél hamarabb túl legyek rajta, de rájöttem: képtelen vagyok rá. Én, akinek – mint tudod – a levélíráshoz sincs kedvem, hogy írhatnék össze ennyi magasztos szöveget? Gyurit kértem meg, az Isten áldja meg, vegye által; mert különben vissza kell küldenem.

Kedves Jakabom, itt mindenki dicséri a nagy eszemet meg a tehetségemet, a magyarság gondjainak által látó képességemet, de csak egy középszerű, a maga nézeteibe betokosodott és megkeseredett töprenkedő lennék, ha emberré levésem hajnalán nem lettek volna olyan nagyszerű beszélgető- és levelező társaim, mint te, Teslér Laci és Egyed tekintetes úr. Hallom, a püspököd, ahelyett, hogy adott volna egy jó zsíros plébániát, kinevezett a pécsi liceumba történet-tanárnak. Ha úgy veszem: a legfontosabb diszciplína valamennyi között. Hát csak rajta; financiálisan bizonyosan nem röpít a mennyekbe, de dicsőséged, melyet a verselést negligálva elhagytál magadtól, újra fennen szárnyalhat. Beszélhetsz a diákjaidnak nemzetünk múltjáról, s ami fontosabb: jövődjéről; remélem, Szózatomat nem hagyod említetlenül: Megfogyva bár, de törve nem, él nemzet e hazán!

Drága Barátom!

Pest 25. Oct. 1838.

Voltál-e már úgy, hogy a pokolba kívántál valakit, hosszú ideig a vesztét akartad, aztán mikor megtörtént a bukása, és a mélyben vergődött, már nemhogy nem utáltad, hanem sajnáltad? Vagy mikor nagyon óhajtottad valaminek a bekövetkeztét, évekig vártál rá, majd' belepusztultál, hogy meglegyen, aztán mikor ott volt a lehetőség, csak rajtad múlt, hogy bekövetkezzék, már nem igazán tudtál ujjongani neki? És úgy intézted, hogy ne is következék be?

Nos hát, én is így jártam. Nem akármivel vagy akárkivel – magával Etelkával. A kettőnk ügyével.

Egyszer csak megjelent nálam. Bácskából jött fel, ott, Szabadka mellett van a férje, Vojnits Barnabás családi birtoka. Akár tudod, akár nem, a lakásom nem valami lakályos. Pár kopott szék, két nyikorgó szekrény, íróasztal. És könyvek és folyóiratok, el nem kelt könyvek és el nem kelt folyóiratok mindenütt, még a klozet előterében is. Én szégyeltem magam, de nem törődött ezzel. Titoktartást kért, hogy először nem a szüleinél jelentkezik be, nem hozzájuk, az ő házukba megy, s elmondta, hogy boldogtalanul él. És úgy is festett; hiába volt még mindig szép, sőt, talán szebb is; egy Bellini vagy Tiziano, egy Leonardo inkább róla az érett, még testi gyönyöröket ígérő asszonyról festett volna képet; szomorúság, igen: bölcs és rezignált szomorúság sugárzott róla. A keserű tapasztalatok megélésével, a kor és a tudás belső áramlatával lett gazdagabb. Vagy minden okos és érett asszony előbb-utóbb megneemesedik, függetlenül attól, hogy miket élt át, mikén ment keresztül?

Elmondta, hogy iszákos, az ördög bibliáját forgató férje van, akivel hiába ellenkezik, sorban eladogatja a házból az értékeket, az adósságai fedezésére. Nem beszélt róla, de gyanítom, néha oda is csapott neki. Az ezüsthalmi már mind odavan, most a csillárok meg a gyertyatartók vannak soron, de ha így megy, előbb-utóbb az ő ékszereinek meg stafírungjának is lába kél. Pedig abban madeirás ágytakarók és abroszok is vannak.

Tudtam, hogy van egy leánygyereke, megkérdeztem tőle, az most hol van. Ott-hon, felelte, Szabadkán, egy gouvernante – valójában egy ügyes helybeli rác parasztlány – vigyáz rá. S elárulta, hogy lényegében énmiattam jött fel Pestre.

Mire ide jutott, már tudtam, mit akar közölni. Azt, hogy összebútorozna velem. S biztos benne, hogy apjaura, bár kezdetben meg lenne rökönödve, örömmel venné a döntését. Úgy vélem, igaza van – miért is ne? Már nem vagyok az a nevenincs senki, aki a Perczel gyerekek melletti nevelősködésem idején voltam. De ifonti hévvel párosult komoly szándokomat észlelve, tán akkor is elfogadott volna. A Pesti Magyar Színház állandó szerzője lévén megjelent darabjaim Tantiemejéből képes vagyok fenntartani egy családot. Olyan dignitásokkal vagyok napi kapcsolatban, mint Wes-selényi báró vagy Széchenyi gróf, de az ellenzék vezére, Kossuth is keresi a barátságát.

gomat. Jól tudja, hogy a nemzet első poétájának tartanak, s ő, aki a nép kegyét lesi, nem teheti meg, hogy ily személlyel ne ápoljon jó kapcsolatot. Egy másik politikus, amúgy jó barátom, aki Zalából indulva az ország ügyeinek szószólója lőn, Deák Ferenc is odavan műveimért – engemet csöndes határozottsága ragadott meg; keveset szól, de amit mond, annak súlya van. Lehet, hogy Sándor Tekintetes úr lent Börzsönyben türelemre intett volna, ha akkor leánykája körül legyeskedek – de itt, ha értesül erről, el kell fogadnia, mint fényes nevű, tekintélyes embert.

Etelka minden kicsinységre emlékezett. Talán jobban is, mint én. Élete első mély sebét én ejtettem rajta, mikor a barátkozását Börzsönyben oly hidegen elutasítottam. Egy ideig várta magyarázatomat. Én persze most sem nyilvánítottam ki, mi volt akkori ódzkodásom oka. Később már közömbösnek mutatkozott, s hiába rajongtam én; nem oldódott irányomban. Könnyen megtehetette; fiatalka lévén, ezernyi dolog kötötte le figyelmét. De most, végig pergetve élete lapjait, úgy látja, hogy én vagyok az a férfi, aki mellett boldog lehetett volna. És még lehet, talán.

Míg ezeket sorolta, számvetést készítettem. Végre karjaimban tarthatom az isteni nőt, akiről egész életemben álmodoztam, kire egész életemben vágytam. Megnyerővé tette, hogy őszintén kitarulkozott; ha boldogan élne a férjével, nem jött volna el hozzám. Úgy véli, én vagyok az egyedüli, aki ki tudja menteni reménytelen helyzetéből.

A nagyközönség először meg lenne döbbenve. A nincstelen, de szabad és független poéta egy gazdag nemesasszonyt választ élete társául. Vagy – ami életesebb – a gazdag nemesasszony választ hitveséül egy nincstelen poétát. Ha csak egy teddide-ddoda rímfaragó lennék, talán megállna e vélemény, de manapság már adnak a szavamra – a nemzet első számú literátora vagyok! S ez – holott tudom, mint sörön a hab, annyit ér – mások szemében már valami. Ráadásul én is nemesi származék lennék, igaz, szépapámnak a kutyabőr mellé birtokot nem adtak, mint a Perczelek őseinek valamikor az antiidőkben. Ráadásul ők nem is magyarok; azt az ük-ükapjukat, ki a nemesi levelet kapta, még Johannes Perczelnek hívták. Sváb precizitásával Etelka rendben tartaná anyagi ügyeimet, amelyek jelenleg átláthatatlanul a fejemre tornyosulnak, s hetente egy alkalommal szalont vihetne, melynek az irodalmi és társasági élet prominensei egyaránt látogatói lennének. Tessék! – összekapcsolódásunkkal mindketten csak nyerhetünk.

Az, hogy már nem fűt annyira a vágy, mint annakidején, nem sokat számít. Neked bevallom, kedves Klivényi, szégyenkezés nélkül be merek számolni róla. Jól elvagyok nélküle. Talán nem is tudnék már megfelelni. Egyre többet betegeskedem is – most éppen a csúz gyötör. Minden mozdulat megerőltet. Hiába vigyázok, lábam néha nagy erővel csapódik a földre – mintha menetelnék. Balance-érzékelésem ráadásul általában éppen ilyenkor hagy el, ha nem fékezek le, előre bukok. S társalkodó kedvem sem a régi már. Barátaim apátiával vádolnak, holott, ha akarnék, élénken, minden iránt érdeklődést mímelve is tudnék viselkedni – csak egyszerűen nem látom értelmét. Másnak mutatkozni, mint lényegem. A szemeimbe időnként belenyílaló görcsöt megtanultam kezelni; erősen összeszorítom a szememet, s közben a haláltékomat dörzsölgetem.

Annak is lenne kihatása, hogy a házassággal rögvest egy gyerek is kicsiny famíliám tagja lenne – egy nemszeretem, kellemetlen fráter kölykét. De lehet, hogy maga a kislány káprázatos, akár az anyja volt. Akkor még nem számoltam azzal, amit ma tudok: minden álom szertefoszlik egyszer. De hát itt most nincs is álom, csak hideg fejjel átgondolt kikövetkeztetés. Elég erős vagyok-e egy – ha nem is viharos – de új fuvalatokat hozó kapcsolatra?

Azt feleltem neki, s ebben megmaradtunk, át kell gondolnom a dolgot. Változatlanul imádom, szeretem, ő is fontolja meg még egyszer, mert, ha nyilvánossá teszi az elhatározását, nincs visszaút. Békében váltunk el, átment szülei házába. Ahogy hátulról figyeltem, láttam: ez egy másik nő már. Mikor nekem lányként kellene! Bármilyen szép és kedves, odalett ifjonti hamva. S ahogy a drapp, hosszú szoknyájában, egyszerű erdészöld kabátkájában ment kifelé, láttam: ő maga rendes, tiszta ugyan, de a cipője rendetlen. Sáros lett az úton, idefele jövet, nem volt érkezése kitisztítani. A bokáját tartó, magas, gombos lábbelije. A bokája is vastagabb lehet már, mint volt régen.

11

Kedves Barátom!

Pest, 1841. febr. 9én.

Csoda történt! Mirákulum!

Tizenöt év teljes absztinencia után, mely során elképzelni sem tudtam, hogy a csalódás mindent beborító hegyomlása után összeakadhatok oly női lélekkel – pedig a pesti színházban, mely előadásainak kritikusa vagyok, elhíheded, találkoztam jóegynéhánnyal, – aki friss vért áramoltat elfásult szívembe, megpillantottam azt a személyt, akibe ugyanúgy – ugyanúgy? nem! még inkább! – szerelmes tudnék lenni – mit lenni? már lettem is –, mint annakidején Etelkába. Megvan az isteni nő! Azaz az isteni lányka, mert még csak tizenhat esztendő.

Mint tudnod kell, egy éve már Bajzáéknél élek. Megkaptam a tetőszobát. Egyetlen helyiség, de nekem nincs is szükségem többre. Nyugodtan dolgozhatok, kevesen tudják, hogy itt lakozom, azokat meg, akik mégis nyomomra akadnak, Jóska felesége, a drága Julika elhessegeti. Általában náluk is ebédelek, Juli felkopog, én meg leballengok hozzájuk.

Tegnap is így tettem. Csak mikor már az asztalnál ültem, vettem észre, hogy vendégük van, mégpedig egy mutató fiatal lány, ki a háziasszonynak a konyhában az étek tálalásában segédkezik. Hogy pontosan miként fest, nem tudtam megismerlélni, mert röstellkedvén a sebtiben felkapott kopott és szakadt köpeny miatt, visszasiettem a szobámba rendes öltözéket venni – inkább csak a benyomásom volt az, hogy igen tetszetős.

Tetszetős? Maga a megszemélyesült szépség! Ezt akkor volt módon észrevételezni, midőn – ekkor már magyaros, zsinóros kabátomba öltözve – ismét lementem

körükbe. Júlia fiatalabb nővére, Laura volt a személy, ki megzavarta lelki nyugalmat. Engem lebénított a szépsége, de képzeld a lánykát! Ő hogy' meg lehetett illetődve! Váratlanul összefut velem, a hon koszorús költőjével, kit másoknak csak ünneplés alkalmakkor van szerencsénk láthatni. Szemlesütve fogyasztotta étkét, bevallom, jómagam is zavarban voltam – nem kenyerem a semmitmondó fecserészés. Ebéd után Jósának szerencsére sikerült rávennie kis sógornőjét, hogy szavalja el a Szózat első két strófáját. A kislány először szabadkozott, de aztán megtette, még pedig egyre inkább belejőve, a végén szinte süttöttek szavai: Áldjon vagy verjen sors keze; Itt élned, hálnod kell!

Eh, mit magyarázom neked, fafejűnek!

De utána ismét hallgatásba burkolózott, magáról nem akart vallani, én visszavoltam, s mikor délután megint lementem hozzájuk, már nem volt jelen. Visszaautazott Csépre, ahol szüleivel lakozik. Nővére, Julis szerencsére elmondta, hogy rövidesen ismét megjelenik itt; az ő születésnapja megünneplésére jön fel. Egészen meg voltam nyugodva. Kérdezgettem őt hűgáról, kiféle, miféle, milyen érdeklődésű – megnyugtató válaszokat kaptam. Apjuk gazdálkodó birtokos a községben, ahol élnek, s ő, mivel a szüleivel lakik, nemcsak a házimunkából veszi ki a részét, hanem a birtok igazgatásából is.

Klivényi, neked elárulhatom: egy tünemény!

S azt is bevallhatom, miután magamnak is be merem vallani: az az érzemény, melyet annak idején Etelka irányában érzettem, inkább plátói, mintsem valódi szerelem volt. Romantikus, sőt, szentimentális, akár egy Walther von der Vogelweide ének. Nem a lánykát magát, Perczel Etelkát imádtam testi valójában, nem őt kívántam megkapni és megfejtetni, hanem a női nem, a nőiség megfejtethetetlen titkát. De Laura igazi nő, igazi lány. Élő. Nem számít, hogy a halántéka néha izzadságcseppekkel teli, a haja zilált, s kettős ívelésű felső ajka felett a jobb oldalon egy kicsi barna foltocska lapul, hogy duzzadó halmai setétes völgyéből alant dörzsölődő hajlatok illata csap föl... úgy kell lennie, hogy ott lapuljon, hogy a haja kócos legyen, hogy az illat felcsapjon; úgy a legszebb, ahogy van.

S a lába! Alighanem tart itt fenn a testvérénél egy könnyű vászon cipellőt; most is abban volt. Teljes szépségében mutatta lábfejének hősín tökélyét. Csak a lábujjait fedte, s egy vékony fekete pánt futott keresztbe a boka alatt.

Jakab, drága barátom, másoknak egyelőre nem merem tudtul adni, csak te tudhatod: ha öreg is vagyok, beteg is vagyok, belepusztulok, ha ez a lányka nem lesz enyém!

Túl ifjuságomon,
Túl égő vágyimon,
Melyeknek mostohán
Keserv nyílt nyomdokán;
Túl a reményeken,
Melyekre hidegen

Éjszínű szemfedőt
Csalódás ujja szőtt;
Túl a szív életén
Nyugottan éldelém,
Mit sors s az ész adott,
Az őszi szép napot.
De hogy megláttalak,
Szép napvilágomat,
Kivántam újlag
Már eltűnt koromat;
Kivántam mind, amit
Ábrándos álma hitt:
Az édes bánatot,
Mely annyi kéjt adott,
A kínba fúlt gyönyört,
Mely annyiszor gyötört.

Barátsággal gondol rád s ölel
Vörösmarty Mihál

12

Édes-kedves kis barátom, Klivényi, ki végre plébános Berkesden!

Pest 1843. Maj. 4én

Ha valakihez, tehozzád igazán őszinte lehetek. Nem vagy szószátyár, nem vagy csalárd; olyannyira nem, hogy nem is vagy. Azaz vagy, de csak afféle távoli félállapotban, a levés és a nem-levés határán. Egy messzi Balga. Vagy jobbra vágyasz? Lehetsz Fejedelem is, vagy akár Tudós. Most mindenestre írok neked – ne fáraszd magad a válaszszal, az már benne vagyon a levélben.

Képtelen vagyok által lépni saját árnyékomon. Két éve, hogy találkoztam vele, azóta rendszeresen feljár nővéréhez Csépről. Viselkedése jóval oldottabb, mint kezdetben vala, de azzal, hogy tetszik nekem, hogy majd' meghalok érte, egy ideig mégsem mertem elébe állni.

Hiába, hasztalan!
Ifjúság és remény
Örökre veszve van
Az évek tengerén.

Hiába szomjúhoztam szeme tűzében játszódo lelkét, a hajnalt szép arcán, mosolya mézét ajkain, szólni nem mertem neki szerelmemről. Arra vártam, hogy mint szép arany pillangó, egyszer magától szálljon le keblem hajlékára, de nem vett epekedésemről tudomást. Látván búbanatomat, Jóska tudakolta, mi történt velem, miért vagyok oly gondterhelt? Nem tehettem meg, hogy nem vallom meg neki elveszettegém okát. De még így is hamvába holt volna ügyem, ha ő nem újságolja el aztán Julcsinak, ki erre megkérdi tőlem, igaz-e, mit a férje állít? A legszívesebben letagadtam volna, de ha már egyszer kimondtam, nem tehettem meg. Ő meg azt tanácsolta – tanácsolta? parancsolta! – nekem, hogy legközelebb álljak húga elébe, és adjam tudtára érzeményimet. Csakhogy hiába volt ott, és hiába határozottam el, hogy megteszem, nem vitt rá a lélek. Julcsi meg nem vacakol, azt mondja egyszer, de mikor hármásban vagyunk, hogy: – Miska, úgy veszem észre, hogy te szerelmes vagy a Lóriába.

Képzelted, majd' elsüllyedtem szégyenemben. Ő meg rám néz, csodálkozik, és azt válaszolja: – De hát én már menyasszony vagyok!

Az első percben fel sem fogtam, mint jelent a mondása, annak örültem csak, hogy e válasszal véget ér a roppant kellemetlen és kínos helyzet; kiszabadulhatok. Nem is feleltem, kifordultam a szobából, felmentem az emeletre. S csak ott kezdtem el töprenkedni rajta: vőlegénye van? Nem is tudtam róla! Soha nem mondta. Ugyan, miféle vőlegénye?

Azt is megtudtam nemsokára, mert Julis feljött értem, és levitt magával. Lórika még ott volt. A vőlegényről Juli sem tudott, faggatni kezdte hát testvérhúgát, kiféle, miféle ez az oly titokban tartott személy.

Megtudtunk mindent. Egy komáromi birtokos fia, Göbel nevű, Göbel Ferenc. Huszonöt esztendő s ifjúember, ki, mivel képtelen volt megélni ezerholdas birtokából, amit apja reá hagyományozott, eladta azt, és az árából épített két darab tizenöt-tizenöt ezer pozsonyi mérős magtárat. Gazdálkodás helyett az Alföldről víziúton odaérkező gabona deponírozását és továbbküldését intézi. Olyan magabiztosan, szinte kérkedve számolt be erről, mintha ő építtette volna azokat a raktárakat. Lát-szott, hogy öregen és betegen semmi esélyem sincs ily prudens és számítóan rafinált kérővel szemben. Még akkor sem, ha – egyébként ő maga, Laura sem vélekedik más-képpen! – mindenki a hon első számú poétáját tiszteli személyemben. Csakhogy huszonöt esztendővel vagyok idősebb a hajadonnál, vagyontalan, és gazdálkodási képességem sem bátorítja azt, ki hozzám köti sorsát.

Mindezek ellenére, miközben eme szavak gyötrötték lelkemet, egyre jobban vágytam rá. Úgyhogy mikor nővére azt tudakolta, hogy az elhangzottakkal szemben is fenntartom-e házassági szándékomat, önkéntelenül is rávágtam, hogy igen, fenntartom. Talán az is segített, hogy éreztem Julin, ő is engem pártol, nem a komáromi ifjoncot. És bár néhány embert zavart a nagy korkülönbség, jópáran akadtak, kik protegálták frigyünket. Elsősorban Vachot Sándor és bájos felesége, aztán Szontagh Gusztáv, akivel a költészetten túl a dinnye- és dohánytermesztés iránti szenvedélyem kapcsolt össze, Székács lelkész és az egész Csapó család.

Jó tíz esztendeje már, midőn a Tudományos Gyűjtemény Koszorú nevezetű szép-literatúrai mellékletét szerkesztettem, kaptam egy meglehetősen ügyetlen versikét, címe „A mosdó leánya” volt. Mivel híján voltunk az igényes költeményeknek, betettük a lapba. A szerző egy mosakodó leánya képét festi, ki azon studírozik, hogyha rút vén legény fog majd az arcára csókot nyomni, keserűvízzel mossa meg azt, míg, ha ifjú csókja éri, illatot rózsavízet használ. S a költemény azzal fejeződik be, hogy: „jobb kemény kövön ifjúval nyugodnom, mint öreggel selyem ágyban hálnom”. Ez a vers járt az eszemben, míg Laurának anyagi tehetőségemet vagyis inkább tehetőségtelenségemet ecseteltem.

Fábián Gábor is, hogy’ rajongott Fánijáért, akit Ariosto Orlando Furioso című eposzának egyik szereplőjéről Alcinának nevezett, aztán mi lett belőlük? Veszekedés, marakodás, elválás! Ki tudja, nem-e minél nagyobb a szerelem, annál nagyobb a kiábrándulás? Ilyen formán szerencsésnek is vagyok mondható, amiért Lórika ózdkodik párommá válni, mert a reménykedés, bármilyen keserű és kilátástalan is, hosszú időre feszült állapotban tartja a lelket, míg a beteljesülést követő csalódás a nihilbe taszítja. S az járt az eszemben, kedves barátom Klivényi, hogy mégiscsak neked volt igazad, aki papi mivoltodban elkerülöd a szerelem Szkülláit és Charibdüszeit.

Deák Ferkó volt, aki, akárha a hon ügyében intézkedne az országgyűlésben, elrendezte a dolgomat. Róla már beszéltem neked, ugye, kedves Klivényi? Egyetlen igaz barátom. Azt mondják, az emberek azért a tulajdonságért becsülnék valakit, ami hiányzik belőlük. Azt tudom, hogy én mi okból respektálok őt; a nyugalmáért és a magabiztosságáért, mely attribútumokat tekintélyt parancsoló tudása és emberismerete hitelesíti, de ő miért barátkozik énvelem? Mi az, ami miatt kitart mellettem, és életem fontos ügyeiben védelmez? Az, hogy ügyes rímfaragó vagyok? Ugyan már! Semmit sem számít, véletlen adottság. Ahogyan a cigány beleszületik a tekenő- meg fakanál faragásba. Látja, hogy milyen szerencsétlen alak vagyok, és segíteni akar.

Kérdezte – mert egy idő után már egész Pest és Buda tudott kettőnkéről –, hogy miként áll ügyem a kislánnyal. Mondtam neki, sehogysé. Beszelnék én vele, felelte erre. Azzal ugyan beszélhetsz, lehetetlen megennyhíteni. Feljött, engedelmet kért Bajzától, de elsősorban őtőle magától, hogy kettesben elvonulhasson és tárgyalhasson vele.

Úgy jöttek vissza, hogy kacsintott. Rendben van a dolog, házasodhatsz.

Kérdeztem, miről esett szó közöttük – nem mondotta meg. Mellébeszélt csak. Laura sem volt hajlandó nyilatkozni, azt felelte, Ferkó rábeszélésére felismerte érde-meimet. Mesebeszéd. Sosem fogom megtudni.

Ezt a levelet már ma reggel el szándékoztam küldeni a pécsi prefektúrára, hogy minél előbb vigyék ki hozzátok, de egy napot kések vele, mert be kell számolnom valamiről, valamely furcsa, számomra érthetetlen dologról, mely most éjjel esett meg velem.

A nagy örömrre, nem tagadom, teletöltöttem a poharamat. Nem is csak egyszer, hanem még egyszer, és talán harmadszor is. Talán négy is volt az a három. Egy butélia, legalábbis olyan, amilyenben Stettneről kapom a nedűt, nagyjából egy iccés – ki az a

magyar ember, akinél egy este, pláne egy olyan nap után, melyben arája odaigéri neki a kezét, nem gurul le egy icce jóféle, somlói bor? Úgyhogy aludtam rendesen, jobban mondva békésen bóbiskoltam, mikor nyílt a szobám ajtaja. Hogy tudjad, a felfelé vezető lépcső erősen nyikorog, s ha csak egy egérke téved rá, én azt meghallom. Akár így beborozva is. De most nem volt hang. Egy fehér szellemalak állott az ajtóban, nem jött beljebb. Én meg egészen megrémültem. Ki ez? Mi ez? Éjnek éjjelén őrült lélek? A szemem sem nyitva, sem egészen csukva nem volt, csak amolyan félállapotban. S az alak megindult felém. Jött, jött, megállt az ágyam mellett. És csak állott ott, nem mozdult. Figyelt engemet. Hosszasan, merőn figyelt. Azt hihette, alszom. Meg akar ölni? Fojtani vagy gyilkot döfni a szívembe? Képzeld állapotomat!

Közelhajolt, jól megnézett magának, aztán megfordult, és ahogyan jött, lassan eltávozott. A lépcső most sem nyikorgott a lába nyomán, ha ugyan volt lába nyoma.

Én meg, úgy ahogy voltam, kikeltem az ágyból, s csoszogtam le Bajzához, hogy elregéljem neki, miféle szerzet járt látogatóban nálam. Benyitottam, ott aludtak mindhárman; Jóska és Julcsi egy duplaágyban, Lórika egy vendégheverőn mellettük. Oly békésen szuszogtak, hogy nem volt szíven felrázni őket; visszamentem a szobámba.

Jakab, drága barátom, te járatos vagy a túlvilági ügyekben: mi vagy ki lehetett ez? Saját szellemképem a túlvilágról, vagy egyszerűen egy utcáról álkulccsal behatoló rabló? De miért volt talpig fehérben? Vagy csak képzelődtem, és a fantáziám játszott velem?

Úgy hiszem, a legjobb, ha senkinek sem beszélek róla. Titokban kell hagyni; ha én nem jöttem rá, ki volt, más sem fog. Volt és kész, eltűnt.

Mіндеgy is. Öt nap múlva esküvő.

Öllelek barátsággal

Vörösmarty Mihál

13

Kedves Barátom Uram!

Pest, 11. Mai. 1843.

Már magam sem tudom, hogyan is van ez? Most kihez szólok? Magamhoz, avagy tehozzád, kedves Klivényi? Számít-e, hogy létezik valaki, aki önmagamon kívül értesül bizalmas, mindenki elől titkolt gondolataimról? Vagy ha nincsen ilyen személy, hiszen amit gondolok és kitalálok, lévén, hogy le sem írom, nem juthat el hozzád; már a megfogalmazás szintjén bennem van-e annak tudata, hogy amit gondolok, annak csak úgy van értelme, ha valaki másnak is tudomása van róla? Azaz mászhoz is szól. Egyáltalán, van-e, létezik-e másoktól független önálló, csak a magam létét tudomásul vevő, csak magamra koncentráló gondolkodásom? Fontold meg ezt, drága barátom.

Fábián Gabi, akinek értesülése volt házassági Canossa-járásomról, s akinek Hymen-ügyben meglehetősen keserű tapasztalatai vannak, azt tanácsolta, hogy a nászéjszakámra vigyek be egy tört magammal, s ha azt tapasztalom, hogy valaki előttem járt már menyasszonyom szerelmi szentélyében, egyszerűen szúrjam szíven őt. A törvény meg fogja bocsátani. – Eh! – feleltem neki – ostobaság! Zavarodott, középkori képzelgés.

És ha volt már együtt létele ezzel a Göbel nevűvel? Akkor sincsen semmi. Ott hagyta őt, elfelejtette, s most már csak az enyém. De azért szöveget vert fejembe a dolog. Az ember azért szánja rá magát a házasságra, mert új életet szándékozik kezdeni valakivel. S ennek az új életnek, tisztának, makula nélkülinek kell lennie. Lehet-e új életet, boldogságot kezdeni olyasvalakivel, aki korábban mással már belekóstolt ebbe? S az a másik eleve egy bizonyos igényt, bizonyos várakozást plántált belé? Nem olyat, mint amilyent én tudok majd neki nyújtani. Igen, nem árt, sőt, szükséges, hogy ártatlan legyen a leány; férjeura feladata, hogy közösen építsék fel és rendezzék be szerelmük meghitt fészket. Egyed barátomnak, amidőn Bonyhádon plébánoskodott, feladatait sorolva azt írtam egyszer, hogy: „Tiszta szemérmében gyarapítsd a gyenge leányzót, hogy pártája alatt szűz legyen édes öle.” Ezt tőle, Lóritól is elvárhatom.

Az esküvő maga? – ne is kérdezd, édes barátom!

Midőn másnap délelőtt magamhoz tértem, nem emlékeztem, kiraktam-e a kést az éjjeli szekrény lapjára, vagy nem, és hogy használtam-e, vagy sem. De aztán rájöttem, hogy képzelődés volt csak, Fábián hibbant javaslatát rögtön elvettem. De akkor mi történt? próbáltam felidézni. Az volt a hiba, hogy megint kissé többet ittam a kelleténél. Alighogy magamhoz tértem, valaki rögtön langyos sörrel kínált. Deák Ferkó. Hogy az majd rendbe hoz. Mi van? kérdeztem tőle, te nem mentél haza? Itt maradtam, felelte, valakinek vigyázni kellett rád. Nem voltál valami jó állapotban.

És Laura, ifjú hitvesem? Már a konyhában tevékenykedett, törökkávét főzött. Hármásban ittuk meg, Ferivel, neki aztán mennie kellett a dolgára. Békés, kellemes volt a hangulat. Csönd és nyugalom. Csakhogy miután kettesben maradtam vele, váratlanul kirobbant. Emlékszik rá, mit művelt az éjjel, miután a vendégek elmentek?

Meg voltam rökönnyödvé. Nem emlékeztem rá, hogy mi történt és hogy miként viselkedtem, de ily éles felütést akkor sem vártam. S ami következett! Megmondtam a maga Deák barátjának, aki volt olyan úriember, hogy nem hagyott egyedül magával és itt maradt, hogy így még egyszer nem akarom látni magát. Vagy összeszedem a hóbelevancomat és visszamegyek a szüleimhez, vagy megembereli magát, és megpróbál házassághoz méltó módon viselkedni.

Nyilván nem viselkedtem házassághoz méltó módon, azért mondja, gondoltam. De mit tehettem, mit véhettem ellene? Nem mertem megkérdezni, nehogy még inkább felingereljem. Elibém rakta a tojásfőzéshez használatos átbillentős homokórát, megindította. – Ismeri ezt? – Ismerem – feleltem. – Nahát. Havonta egyszer kap annyi időt, hogy rám másszon, amíg ez leperreg.

Miről beszél ez a lány? gondoltam. Nem is értettem. Hogyhogy csak annyi ideig ölelhetem? Maga egy tehetetlen vénember, mondta, akár iszik, akár nem. Szedje össze magát, ha velem akar maradni.

Hát ez, mitagadás, kudarc, kedves barátom. Éppen az állapotom javulását vártam a megházasodástól, erre ezt kapom. Nem hiszem, hogy hasznomra válna.

Ölöllek, ügyelj magadra, én is azt fogom tenni.

Vörösmarty Mihál

14

Kedves jó Klivényi!

Pest oct-nov. 1850

Be kell vallanom neked, azaz magamnak valamit: megtevesztettelek. Azaz magamat tevesztettem meg. Valaminek a végig nem gondolása, az elhallgatása is éppoly hazugság, mint egy tény letagadása. Én már az esküvő előtt igen gyarló állapotban voltam. S amiről eddig nem beszéltem: elmentem egy orvosdoktorhoz, hogy vizsgáljon meg. Úgy tettem, azzal ámítottam enmagamat, mintha ez nem lenne jelentős esemény az életemben. Komoly fájdalmak uralkodtak el rajtam; félelemre okot adó görcsök és lázrohamok, erős izzadás és hörögve köhögés. Ami régen volt, arra mindenre tökéletesen emlékeztem, viszont arra, ami fertályórával előtte történt velem, alig. Ráadásul súlyomból is veszítettem. Bajza Julis rábeszélésére, ki tanúja volt, mennyit kínlódok, határozta el, hogy megmutatom magamat egy orvosnak. Aki, ha lehet, mondja is majd meg, miként javíthatom fel az állapotomat. Mert tisztában voltam vele, hogy a testi leromlottságom miatt csalódást okozhatok annak, aki elhatározta, hogy rám bízva a tisztességét. A nászéjszakámon azért részegedtem le oly kegyetlenül, mert már eleve tartottam attól, hogy kudarcot fogok vallani. Legyen valami, amire rá lehet fogni.

Júlia Iványi-Kuschnert javallotta, de én Markuvosvszkyt, egy fiatal orvsnővendéket, az egyetem egy végzős hallgatóját választottam, akiről sokan azt mondták, hogy a tudománya többet ér, mint sok híres professzoré. Többször láttam őt a könyvtárban; régi orvosi könyveket silabizált. Nagy reverenciával fogadott; bent, az egyetemi rendelőben vizsgált meg. Azzal kezdte, hogy levetkőztetett és megkopogtatott, majd megkérdezte, volt-e valaha venerikus betegségem. Azt sem tudtam, ez mit jelent; megmagyarázta. Fekély és gennyes pattanások, melyek egy idő után elmúlnak. Rögtön eszembe ötlött: dehisz' én éppen ilyesmi miatt utasítottam el életem korábbi nagy szerelmét, Perczel Etelkát! Először kipattanó kelevény, aztán sok-sok kis pörösenés lepert el. S mennyit szenvedtem miattuk, lelkemben is! A fiatalember figyelmesen végighallgatott, még a sebemre emlékeztető heget is megvizsgálta a tagomon. Hümmögött, a fejét csóválta. – Ajánlok magának egy gyógynövény-mixtúrát, amitől visszanyeri a súlyát – mondta. – Lucerna, fehérüröm, tárnics. Vegye meg

az apotékában, főzzön belőle teát magának. Ne egyszerre igya meg, hanem kortyonként, hogy fel tudjon szívódni. A levesébe is tehet egy-egy kanállal. Egyen sok édes-süteményt, diót, mogyorót, mindenféle magokat; kényeztesse magát. Aztán ha meghízott, jöjjön el újra. – Komoly képpel tanácsolta mindezt, de mivel tudtam, hogy anyám is ugyan ezeket ajánlaná, ha élne, rákérdeztem: – És az egyéb tünetek? A görcsök és a láz? Azokra nincsen orvosság? – Megint csak hümmögött. – Sok jóval nem kecsegtetem. De ha betartja mindazt, amit kértem, nem romlik tovább az állapota.

Ennek már több éve. Házasember is már hat, azaz nem is; hét éve vagyok. A gyerekek évenként jöttek, három megvan, kettő elhalt. Anyagi tehetségem továbbra is szűkös, Ferkó szerencsére segít, pótapaként kezeli a lurkókat. Az állapotom? Nehéz véleményt mondanom, mert, ha romlottam is, nem egyszerre, hanem napról napra, mindig csak kicsinyt. S azt nem is venni észre.

El kell neked mondjam, barátom, hogy nőm viselkedése, ki a nászéjszakát követően oly csúnyán veszekedett velem, jelentősen jobbra fordult. Nem számítottam erre, de gondolhatod, jól esik. Elfogadja megtört állapotomat, s ott segít, ahol tud. Talán mert látja, hogy igyekszem összeszedni magamat, s néha ismét verseléssel próbálkozom. Mindenben: az evésben-ivásban, öltözésem fel és levételében segedelmemre van. Megmondja, hol, miben érdemes megjelennem. Ha nem látnám a jóindulatot rajta, azt hihetném, valaminő hátsó szándék vezéreli. Senki sem sejti, hogy otthon ő szabja meg az irányt, nem én – nélküle tehetetlen vénember vagyok. Ha ünnepi beszédet kell mondanom valahol, segít megfogalmazni, ott van ő is velem, int, súg, mikor megakadok.

Ebben az állapotomban, a verselés sem megy úgy, mint régen. Pontosabban fejezvéen ki: másféle költemények születnek. Többen kérik, bátorítanak, hogy írjak vigasztaló sorokat hazám állapotára, új harci dalt vagy ódát, hisz' éppen most, bukásunk után lenne rájuk legnagyobb szüksége a nemzetnek. Olyasmire, mint a Szózat volt, vagy a Honszeretet.

S a nemzet isten képe lesz,
Nemes, nagy és dicső,
Hatalma, üdve és neve
Az éggel mérkező.

Nemzeti érzéseim a szabadságharc bukása után is ugyanoly viharral dúlják keblemet, mint előtte, de már az emberiség sorsába és lehetőségébe belefoglalva. Míg a világ a gyilkolászás állapotában leledzik, honunk miként nyerhetné el nyugodalmát?

Kérded, miért írom azt, hogy az emberfaj sárkányfog vetemény, s hogy nincs remény, nincsen remény? Meg hogy az ember fáj a földnek, s oly sok békeév után, ismét a testvérgyűlölési átok virágozik homlokán? Azt neked is tudnod kell, hogy Galíciában a lengyel parasztok irtják a nemeseket, holott mindketten a Habsburgok alatt nyögő sorstestvérei egymásnak. De van itt még valami. A két legidősebb

Perczel-fiú; István és Imre. Letették az ősi, nemes Perczel nevet és inkább a jellegtelen Bonyhádira változtatták magukat, csak hogy a hatalom ne vehesse őket egy kalap alá a lázadó Perczel Mórral és Bélával, kik a szabadságharc bukása után Törökországba menekültek. Móric volt az izgágább, minden vélt igazságtalanságon fennakadó, most legalább van valaki mellette, aki fékezi őt. A szkeptikusabb Miklóst meg ő lelkesítheti. Ha itt lennének, és nem bujdokoltak volna el, a császár iránti lelkesültségben a másik kettő talán feljelené és hóhérekre adná őket. Édes testvéreiket! Imre a pesti irgalmasoknál éppúgy a tanítványom volt, ahogyan ez a kettő; hosszú esztendőkön át tápláltam benne, meg bátyjában is a hazaszeretetet és emberség lángját – mi más ez, mint életem kudarca?

Kéred, miért írok ilyen költeményeket?

Mert ilyeneket van kedvem írni, azért, kedves barátom. Ilyen a kedvem. Oly szép a világ, hogy lehetne egyébről is dalt zengeni? Testvérgyűlölési átok, igen. Nem bízok az emberiségben, nem bízok az emberekben, nem én, kedves barátom.

Az életem kudarca és a világ kudarca összeér.

15

Kedves Klivényi!

Nyék 1854. nyarán

Tudod, ki vagy te nekem? A saját külön kis prügelknábém. S hogy miért? Mert elsőként rád ömleszttem összes bánatomat, keservemet, szenvedj tőlük te. Hogyha te már túl van rajtuk, nekem könnyebb. Még szerencséd, hogy csak a képzeletem szüleménye vagy, valójában azt sem tudom, merre jársz, mit csinálsz, hogyan élsz. A legutolsó hírem rólad az, hogy Berkesden vagy plébános, de már készülsz be Pécsre a Líceumba, és már nem mezei papnak, hanem kanonoknak. S amiként te egyre feljebb kerülsz, én egyre lejjebb. Pestről Baracska-Szentivánra kényszerültem költözködni, onnét át Nyékre, hol is egy rozzant kis lakhoz sikerüle jutnom. S még egy kellemetlen hírrel szolgálhatok: megint jártam Markusovszkynál. Csak miatta felutaztam Pestre. Fel kellett mennem, mert olyannyira rossz állapotba kerültem, hogy már a haláltól tartottam. Egyszer vacsorálás közben rángógörccs vett erőt rajtam, s mikor végre abba maradt, azt vettem észre, hogy a lábaim bénán csüngenek. A jobb kezem is érzéketlen volt, s csak sokára oldódott ki. Arról már nem is beszélek, hogy néha váratlanul sötétség tört rám, de valahogy mindig sikerült kiküzdenem magamat belőle, mintha a sűrű és sötét fellegek mögül előbukanna a nap – sajnos csak ritkán és rövid időre. – De jó, hogy látom! – örvendezett a kis doktor. – Miért? Azt hitte, hogy már nem lát többé? – élcelődtem vele. – Zavarba jött a kérdésemtől, gyorsan másra terelte a szót. – Tudja ki igen jó barátja magának? – Kicsoda? – Az a Deák nevű képviselő, mert ő nem sokkal maga után bekérte az Angol Királynő Szállóba, ahol az irodája van, és a maga állapota felől érdeklődött. – Érdeklődött? – csodálkoztam. – No és mit

mondott neki? Azt, hogy lemegy a napom; nemsokára végleg? – Nézze – mondotta –, abból a betegségből, ami ezeket a tüneteket okozza, nincsen kigyógyulás. Legfeljebb nem romlik tovább. Akkor valóban azt hittem, hogy nemsokára vége. De maga szerencsére itt van; nem halt meg. – És mi a betegségem? – kérdeztem, de ahogy kimondtam, már tudtam is. Bujakór, a francúz nyavalya. Én is ugyanúgy, vakon és elbárgyulva végzem majd, amiként szegény Garay Jancsi, ugyanúgy leromlok, mint Bajza, akit már senkit sem ismer meg? – Miért nem tájékoztatott engem akkor az állapotomról? – kérdeztem. – Mennyivel lett volna az jobb magának? Összeomlott volna. Így legalább írt néhány örökbecsű költeményt, boldoggá tette a családját meg a nemzetét. – Van valamilyen gyógyszer erre? – Semmi nincsen. Gyógyíthatatlan. Az elején, mikor elkapta, és tályog meg apró gyulladások formájában jött ki, talán lehetett volna segíteni. – Hogyan? – Higanyos bedörzsöléssel – felelte. – Bár az több bajt okozott volna, mint maga a betegség. Aztán ezekből kigyógyult, hosszú évekre tünetmentessé vált, s közben abban a hitben leledzett, hogy minden rendben van. De most előbújt és követeli a koncát. – Meg fogok halni? – kérdeztem. – Mindenki meg fog halni; ki előbb, ki utóbb. – Felállt, véget ért a megbeszélés. Lassan értem le az utcára, Lóri támogatott. A postakocsi zötykölődése le Martonvásárra, onnan meg a szekéré hazáig, majd' életet vette.

Aha.

Ferkó azért volt olyannyira magabiztos Lórit illetően. Hogy hozzám jön. Elújságotla neki, amit Markusovszkytól hallott; hogy nemsokára bevégzem. Heteim, hónapjaim vannak csak hátra. Hogy nem akárkihez, a nemzet költőjéhez jön feleségül. Nem hozzám, hanem magához a nemzethez. Aztán hamarost az özvegyem lesz, úgy élheti világát, ahogy akarja. S nemzeti özvegyként osztatlan lelkesedés övezendi majd. A verseim meg a drámáim kiadása ügyében a nyomdákkal ő köthet előnyös kontraktusokat. Csakhogy én áthúztam számításaikat; szívós, nyéki magyar vagyok; nem patkoltam el a kórságtól. Kibírtam még bő tíz évet. Ekkortájt írtam legjobb verseimet, Az embereket, az Előszót meg A vén cigányt, meg még másokat is, melyekkel az a bajotok, hogy nem a nemzet, helyett a világ sorsát bolygatom bennük. Meg hogy már nem vagyok a nemzet költő-fejedelme! Fejedelem címre soha nem pályáztam, de költőire igen. Micsoda badarság! Az vagyok, igen, poéta, de, mint ahogy először ember vagyok, az emberiség összetársaságának egy tagja, s csak aztán a nemzetemnek része, úgy a költészetemben is mint az emberiség szószólója jelenek meg elsősorban, vagy legalábbis a nemzeti ügyeinkkel egy sorban. Más kérdés, hogy éppen a pontos kifejezés érdekében kevesebb, de reményeim szerint igazabb költemény került ki tollam alól.

Laura meg? Kitartott mellettem. Először csak kényszerűségből, aztán talán mert szánt. Szánt és szeretett. Igen, ekkor szeretett belém. A nyomorult, beteg, koszos, magáról gondoskodni nem tudó vénemberbe. Aki búskomor és hitevesztett volt ugyan, de verset írni még tudott. Szülte sorban a gyerekeket, kettőt gyorsan el is temettünk. Ellátott, kimosta a huygos meg a szaros gatyáimat, ha kellett tárgyalat helyettem. Követett engem mindenhova, le Baracskára, Nyékre, ahova a sort vetett.

Laurát illeti hozsánna, nem engemet.

Meg Édesapámat. Ő csinált belőlem Vörösmarty Mihályt. Nemcsak a nevet örökölttem tőle, hanem a lelkét is. Ő volt, ki észrevette, hogy kirívok fiútestvéreim sorából; csöndesen bámészkodom, belefeledkezem a dalokba, mesékbe és mondákba. Hiába akarna belőlem gazdálkodót faragni, nem sikerülne neki. Alkalmatlan, ügyetlen vagyok hozzá. Így aztán előbb a székesfehérvári ciszterekhez, aztán a pesti piaristákhoz küldött felsőbb tanulmányokra; nevelődni, művelődni. Amíg élt, az egyetemi karrieremet egyengette; meglátta bennem azt, ami őbenne ugyanúgy benne lehetett, csak nem volt lehetősége kimunkálni magában; a rímek, a szavak és a kifejezések szerelmét. Nem is én, az ifjabb Mihály írom ezt a levelet neked, kedves barátom, hanem ő írja, az öreg Vörösmarty, az Édesatyám. Ő él bennem tovább.

Igaz barátsággal s szeretettel

Vörösmarty Mihál

16

Kedves Klivényi barátom!

Pest 1855 Nov. 18.

Nem otthonról, Nyékről írom ezt a levelet, hanem innen Pestről, a Váci utcai Kap-pel-házból. Laura ide hozott fel, itt bérelt egy kétszobás lakosztályt, hogy holnap megmutasson egy orvosdoktornak. Aki, már tudom előre, fürdőbe fog küldeni. Jobb ötlete nem lesz, ezt fogja javallani. Gyógyhatása nincsen, de legalább jobb környezetben leszek, mint otthon. Hitvesem óv; szerinte végletesen elgyengült állapotban vagyok. Neked elmondom, kedves barátom, hogy egyáltalán nem vagyok elgyengülve. Lehet, hogy mostig az voltam, de ahogy lefektettek, Laura csókot nyomott a homlokomra és kiment, erőre kaptam. Szerencsére a bort az asztalon hagyta; csak-hogy már nincs benne sok. Talán egy meszely.

Mennyi időbe telik, míg elnyugszik? Elég késő van már, álmos lehet. Fél óra? Egy? Ezt a kis bort mindenestre elkortyolom itt, aztán kisonok és lemegyek a Csigába. Csak nem vesz észre. Két éve, hogy nem jártam ott, de talán megismernek a fiúk.

Egy nap elteltével folytatom ezt a levelet, kedves barátom, tegnap lent voltam a Csigában. Azt írtam, hogy remélem, megismernek? De még mennyire, hogy megismertek! Ott voltak mind. Gyurka, az a kis görcs alak, aki szintén szokott verseket írni, csak szégyelli őket előadni, egyből átölelt. – Óvatosan, komám – mondtam neki, – nehogy a végén mindketten felboruljunk. – Leültem közéjük, a Jóska gyerek kérdés nélkül hozta az icce promontori rizlingemet. – Régen láttunk, költőkém, kicsiny körünkben – emelte rám poharát Schléger Manó – ezentúl többször jössz? Verseket is olvasol?

Valóban, ide kéne megint járnom, akárcsak megboldogult nemzeti vatesz koromban; a nyomorult kis nyéki lakból visszaköltözni Pestre. Csakhogy, ahhoz, hogy itt lakást tudjak bérelni, nem ártana némi jövedelemre szert tenni. Találók-e

megint lapszerkesztőséget? Vagy csak álmodozom róla? Ráérek ezen rágódni; gyógyuljak meg előbb, fürödjem ki magam Hévízen vagy Füreden, aztán majd meglátjuk. Lesz, ami lesz.

A legények lassan elszállingóztak, s hogy egyedül maradtam, támadt egy tiszta gondolatom. Először csak felfénylett, mint a villámcsapás, melyet elmosódó, távoli mennydörgés követ a sötét és meleg éjszakában. De én meghallottam. A Jóska gyerektől kértem egy számolócédulát, lejegyeztem. Aztán mint máskor versírás után mindig, ólmos fáradtság fogott el, elnyomott a buzgóság. Rá kéne jönnöm, forogtak álomban kusza gondolataim, ki volt a fehérruhás angyal, aki eljött értem, de még túl korainak vélte az időpontot. Ha most jönne, vihetne. Ha a gyereket is más csinálja meg maga helyett az embernek..? Ötvenöt esztendő vagyok. Két évvel túléltem atyámat.

Lóri ébresztett, ki nem találván az ágyamban, sejtette, hogy átjöttem ide. Jóska segedelmével felhoztak s lefektettek, hogy aludjam ki magam. Hallottam, hogy rám zárja az ajtót, nehogy még egyszer kiszökjek. A versről egészen elfeledkeztem, de jövetelemtkor alighanem összemarkoltam, begyűrtem a zsebembe és magammal hoztam. Megint a kezembe akadt. Lejegyzem ide, nézd:

Fogytán van a napod,
Fogytán van szerencséd,
Ha volna is, minnek?
Nincs, ahova tennéd.
Véred megsűrűdött,
Agyvelőd kiapadt,
Fáradt vállaidról
Vén gunyád leszakadt.
Fogytán van erszényed,
Fogytán van a borod,
Szegény magyar költő,
Mire virradsz te még?
Van-e még reménység,
Lesz-e még hajnalod?
Férfi napjaidban
Hányszor álmodoztál,
Büszke reményekkel
Kényedre játszottál!

Nincsen befejezve. Kinek kedve van, befejezheti.